

Eesti Rahva Muuseum: 2015	164
Majandustegevus: 2015	166
Teadustöö: 2015	167
Teadusprojektid	168
Konverentsid	169
Kogude osakond: 2015	170
Esemekogud	172
Raamatukogu	173
Arhiiv	174
Audiovisuaalne kogu	175
Fotokogu	176
Säilitus- ja konserveerimisosakond: 2015	177
Väljaanded: 2015	181
Näitused: 2015	184
Püsinäitused	184
Vahetuvad näitused	186
Näitused mujal	188
Näitusemaja 1994–2015	189
Postimuuseum: 2015	193
Heimtali muuseum	194
Programm: 2015	195
Maailmafilm	198
Rahvakultuuri nõuandekeskus	199
Muuseumiõpe	199
Omakultuuride osakond: 2015	201
ERMi Sõprade Selts	202

Ülevaated ERMi tegevusest on kirjutanud Agnes Aljas (lk 164–165, 167–169, 181–183, 189–192, 195–197), Kaarel Tarand (lk 164–165), Sirle Puusepp (lk 164–165), Katrin Raitar (lk 166), Riina Reinvelt (lk 170–172), Maris Jaagosild (lk 173), Tiina Tael (lk 174), Gerd Raassalu (lk 175), Kairi Kaelep (lk 176), Kristiina Piirisild (lk 177–180), Kristjan Raba (lk 184–192), Eve Aab (193), Anna Liisa Regensperger (194), Saale Randaru (195–197), Pille Runnel (lk 198), Ellen Värv (199), Virve Tuubel (199–200), Kaari Siemer (199–200), Reet Mark (lk 201), Sirje Madisson (lk 202–203).

Svetlana Karm: Eesti kunstnike etnograafiliste jooniste albumid said täienduse	204
In memoriam. Endla Jaagosild (1925–2016)	208

Muuseumi uue hoone ehitus ja ettevalmistused 2016. aasta 29. septembril toimuvaks avamiseks on lõppjärgus. Rangel võttes on uue maja valmimine majaomaniku (RKAS) ja ehitaja vaheline asi kuni 2016. aasta suveni, kuid tegelikult hakkas muuseum juba 2015. aasta sügisel uue maja võimalusi tulevastele koostööpartneritele tutvustama. Maja pakkus üha rohkem uudiseid ja nii liikus seal ka ajakirjanikke järjest sagedamini.

2015. aastal valmis uus ERMi arengukava ja uue hoone vajadustele vastav juhtimisstruktuur. Samuti algas hoone tutvustamine sidusrühmadele, näiteks Eestis resideerivatele välissaadikutele ja soome-ugri noorteliidu MAFUNi kongressil osalejatele, keda aasta pärast muuseumisse tagasi oodatakse.

Paljud tegevused on 2015. aasta suvest kolimisperioodiks peatatud. Suleti ERMi enam kui miljoni museaaliga kogud, samuti erialaraamatukogu ja arhiivid ning alustati pakkimisega. Vahepealsel ajal on suur osa ERMi eseme- ja fotokogudest kasutatavad veebipõhiselt muuseumide infosüsteemis MuIS (www.muisee.ee). Ukseid sulges ERMi näitusemaja ja püsinäitus „Eesti. Maa, rahvas, kultuur“, mis kujundas meie kultuuri üldpilti üle 20 aasta.

ERMi teadusosakonna tegevuse keskmes oli jätkuvalt uue hoone näituste ettevalmistamine. Ehituse kolmandal aastal paigaldati näituseruumidesse ka esimene eksponaat, ligi 100 aastat vana aurumasin, mis poleks pärast hoone lõplikku valmimist enam uksest sisse mahtunud. Masin on deponeeritud põllumajandusmuuseumilt ning asub Eesti püsinäituse osas, mis räägib industriaalühiskonna sissetungist maaellu. Ka soome-ugri näitusel algasid ehitustööd ning valminud on esimesed andmebaasid ning filmid.

Hoo on sisse saanud ERMi hariduskeskus, kus valmivad näitustega seotud pedagoogilised (vabaaja)programmid. 2015.

aastal sõlmiti koostöölepingud Tartu linna gümnaasiumidega ERMi teadlaste kaasamiseks õppetöösse. Tegevust alustas giidikool – uue muuseumi giidiks soovis õppida üle 150 inimese.

ERMi säilitus- ja konserveerimisosakond tähistas 50 aasta juubelit. Lisaks esemete ettevalmistamisele näitusteks ja õigete säilitustingimuste tagamisele pöörati tähelepanu ka konserveerimise eriteemade tutvustamisele. Ilmusid artiklid konservaatorite tööst, toimus juubelikonverents, eksperimentaallabori näitus, osaleti teadlaste ööl ning korraldati pedagoogilisi programme koolidele. Konservaatorite tegevus pälvis 2015. aastal Eesti Kultuurkapitali aastaauhinna.

Avalikkus sai osaleda ERMi kogude täiendamisel. Muuseumi korrespondentide arhiivi laekus enam kui 200 kaastööd ja samas suurusjärgus fotosid ERMi fotokogusse veebipõhise kogumiskeskonna „Pildiait“ kaudu. ERMi kogudesse jõudsid 8 mm filmid 160 amatöörfilmitegijalt ning Eesti Kurtide Ühingu filmimaterjalid. ERMi kogud täienesid 2015. aastal etnograafide Ants Viirese ja Aleksei Petersoni isikuarhiivide ning raamatukogudega. Korrastati ka aasta varem ERMi saanud Endel Tulvingu arhiiv, mis avaneb kasutamiseks uues majas.

ERM juhib ka Eesti Vabariigi 100. aastapäeva muuseumide ühisprojekti, mis uurib 1980. aastate lõpus toimunud ühiskondlikke muutusi ning koordineerib lähiajalugu ja tänapäeva puudutavate materjalide kogumist Eesti muuseumides.

2015. aastast annab ERM välja Oskar Kallase nimelist stipendiumi pika ja professionaalse töö eest rahvakultuuri vallas, mis omistati Eesti Lauulu- ja Tantsupeo SA juhile Aet Maateele. Ilmari Mannineni stipendium antakse parimale üliõpilastööle – selle pälvis Tartu Ülikooli etnologia magistrant Helleka Koppel, ning Ferdinand Linnuse nimelise kolleegipreemia sai ERMi infotehnoloogia spetsialist Raigo Ljamin.

Eesti Rahva Muuseum: 2015

Seisuga 31.12.2015 töötas ERMis 109 inimest:

Kantselei	13 töötajat
Teadusosakond	26
Kogude osakond	15
Konserveerimisosakond	18
Näituse- ja muuseumiõppe osakond	19
Omakultuuride osakond	3
Majandusosakond	11
Heimtali muuseum	3
ERMi sõprade selts	1

ERMi teater tähistas oma 10. tegutsemisaastat juba kuuenda Andrus Kiviräha näidendi lavastusega „Vassiljev ja Bubõr ta tegid siia ...“. Näidend oli pühendatud 100 aasta möödumisele Eesti Draamateatri hoone valmimisest. Fotol on traagilise finaali keskmes Bubõr (Viljar Pohhomov), von Bock (Rein Kinkar) ning von Bocki esiisa (mannekeen).

Foto: Berta Vosman, ERM Fk

Majandustegevus: 2015

Alates 2015. aastast on ERMi finants- ja personaliarvestus tsentraliseeritud ja seda korraldab Eesti Kultuuriministeeriumi finantsosakonna raamatupidamisüksus ja personalibüroo.

2015. aastaks oli ministri käskkirjaga kinnitatud eelarve ERMile 4 978 268 eurot, sh 2014. aasta kasutamata investeeringute jääk 1 337 418 eurot, personalikulu kasutamata jääk 2336 eurot ja majanduskulu kasutamata jääk 37 332 eurot.

Riigieelarvest kinnitati investeeringuteks, personali- ja majanduskuludeks ning edasiantavaks toetusteks 4 754 363 eurot, sh investeeringuteks 2 539 672, personali- ja majanduskuludeks 2 201 512 eurot ning toetuse vahendamiseks MTÜ Vene Muuseumile 13 179 eurot. Investeeringutena eraldatud summa oli ette nähtud 2016. aasta sügisel avatava uue hoone eesti ja soome-ugri päisnäituse ettevalmistamiseks ja inventari soetamiseks.

Lisaks riigieelarvest eraldatud summadele kajastus toetustena 6 769 651 eurot, sh

Eesti Kultuurkapitali toetus ERMi uue hoone ehituseks 6 636 698 eurot. Majandustegevusest laekus tuluna 114 062 eurot.

Eesti Rahva Muuseumi kulud ja tulud 2015. aastal tuhandetes eurodes

TULUD	10 410
riigilt	3 507
omavalitsustelt	1
annetustest	108
tasulistelt teenustelt	118
piletimüügist	8
muud tulud	6 676
KULUD	2 478
museaalide soetuskulud	10
tööjõukulud	1 336
muud kulud	1 132
INVESTEERINGUD	25 130

ERM alustas uue maja lubatähtede müümist.

ERMi teadusosakonna tegevuse keskmes on olnud uue hoone näituste ettevalmistamine ning sellega kaasnevad uuringud, kogumine, analüüs ja eksponaatide ettevalmistus. Neist viimane on üks ajamahukamaid tegevusi. Ühe andmebaasi kokkupanemine eeldab materjali otsimist, visuaalses keeles mõtlemist ning rohkeid arutelusid kaaskuraatorite, kujundajate ja programmeerijatega.

Uute näituste ettevalmistamisega on ka muuseumi tegevusfookus laienenud. Eesti püsiekspositsiooni loomisel on rahvakultuuri- ja etnoloogiakeskne lähenemine 19. ja 20. sajandile asendunud tähelepanuga argielule kogu siinse asustusajaloo jooksul keskmisest kiviajast tänapäevani. Seega on püsiekspositsioonide loomise aluseks paljude uurimisvaldkondade koostöö. Näituste ettevalmistamise on kaasatud teadlased Tartu Ülikooli humanitaar- ja sotsiaal- ning loodus- ja täppisteaduste valdkonnast, Tartu Kõrgema Kunstikooli tekstiiliosakonnast, TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö osakonnast, Tallinna Tehnikaülikooli innovatsiooni- ja ettevõtluskeskusest Mektory ja mitmetest instituutidest, nt Tallinna Ülikooli keskkonnaajaloo keskusest, ajaloo instituudist ja keskaja keskusest, Eesti Kirjandusmuuseumist, Eesti Keele Instituudist, Tervise Arengu Instituudist ja paljudest muuseumidest. Keeleteadlased, arheoloogid, keskkonnaajaloolased ja folkloristid on saanud märkimisväärse väljundi teaduse populariseerimiseks. Lisaks on muuseumist kujunenud teadmussiirde keskus, kus saavad lisaks kultuuriekspertidele kokku ka ettevõtlus- ning loomemajandussektor.

ERMi teadlased ja kuraatorid on valdkondlikud eksperdid, kelle kompetentsus ulatub rahvusvahelise mõõtmega teaduslikest koostööprojektidest rakendusteadusliku suunaga nõuande- ja konsultatsiooni-tegevusteni. ERMi teaduritel ilmus 2015. aastal 25 teadusartiklit, neist kolm kõrgeima ETISE klassifikaatoriga (1.1), lisaks samas suurusjärgus populaarteaduslikke artikleid

laiemale avalikkusele. Loenguid peeti Tartu Ülikoolis, TÜ Viljandi kultuuriakadeemias, Tartu Kõrgemas Kunstikoolis ning teistes haridusasutustes. Juhendati ja retsenseeriti ligi 15 bakalaureuse-, magistri- ja doktoritööd. ERMi teadurid ja kuraatorid osalesid aktiivselt ka erialaorganisatsioonide, nõukogude ja komisjonide tegevuses.

2015. aasta välitööd olid seotud eelkõige muuseumi kogude täiendamise ja uute püsinäituste vajadustest lähtuvalt. Tegemist on suurte välitööde asemel pigem üksikute uurijate või väikeste gruppide uurimisteemadega. Kogumistegevus keskendus nüüdisaja argikultuuri käsitlevate esemete ja fotode kogumisele rõhuga tarbimis- ja toidukultuuril, infoühiskonnal ja usuelul. Tähtsamaks on muutunud 1980. aastate lõpu ja 1990. aastate alguse materjali kogumine. Soome-ugri kogud on saanud täiendust komi, udmurdi ja mansi materjalidega ning püsiekspositsiooni vajadustest tulenevalt ka igapäeva elu esemete, käsitöö ja rõivastusega.

Üha suurem tähelepanu on ühiskonna dokumenteerimisel suunatud audiovisuaalsete materjalidele kogumisele ning visuaalse antropoloogia suuna arendamisele. Näiteks nõukogude perioodi uuringutega seoses tehti üle 20 eesti- ja venekeelse eluloolise intervjuu ning argielu muutusest Eestis 20. sajandi teisel poolel koguti esemeid ja fotomaterjali. Lisaks on tehtud pea 50 intervjuud vabaduse tähendusest Eesti inimestele. Lisaks toimusid välitööd Vepsamaal, kus jälgiti võrdlevalt ka 50 aasta taguste välitööde ajast toimunud muutusi. Kogutud audiovisuaalse materjali põhjal on kavas teha kultuurimuutusi käsitlev dokumentaalfilm.

Teadusosakonna koosseisus olev rahvakultuuri koolitus- ja teabekeskus korraldas ligi 20 töötuba ning kureeris ERMi rahvarõivakooli tegevust. Lisaks praktilistele juhenditele ilmus 2015. aastal ka Aino Voolmaa ja Melanie Kaarma „Eesti rahvarõivad I–III“ täiendatud trükk.

Projektid

2015. aastaga lõppes Eesti Teadusfondi rahastatud uurimisprojekt „Etnilisus, rahvusloome ja rahvuspoliitika Venemaal nõukogude ajal ja tänapäeval soome-ugri rahvaste näitel“ (ETF 9271, 2012–2015, koostöös Tartu Ülikooliga). Aasta lõpus pärjati selle raames ilmunud Indrek Jäätsi artikkel „Komi rahvusliku territoriaalautonoomia loomine“ (Akadeemia 2015 nr 1, lk 52–75; nr 2, lk 314–342) Akadeemia kuldauhinnaga.

Rahvusvahelistes konsortsiumides valmistati ette rida Horizon 2020 ja programmi HERA taotlusi, mis leidsid tihedas konkurentsis küll retsensentide heakskiidu, kuid jäid rahastuslepingust siiski ilma.

Osalemine teadusprojektides

2015. aastal osalesid ERMi teadurid nelja Tartu Ülikooli juhitava teadusprojekti täitmises ning kahes rahvusvahelises koostööprojekti. Teemaks on infoühiskond, kultuurimuutused ja rahvuslus Eesti ja soome-ugri rahvaste kontekstis.

- ETF8527 „Põlvkonnad ja põlvkondadevahelised suhted kujunevas infoühiskonnas“ (2011–2015), vastutav täitja Veronika Kalmus (TÜ), põhitäitja Pille Runnel.
- ETF9271 „Etnilisus, rahvusloome ja rahvuspoliitika Venemaal nõukogude ajal ja tänapäeval soome-ugri rahvaste näitel“ (2012–2015), vastutav täitja Ergo-Hart Västrik (TÜ), põhitäitjad Indrek Jääts, Svetlana Karm.
- IUT34-32 „Kultuuripärand kui ühiskondlik-kultuuriline ressurss ja probleemne valdkond“ (2015–2020), vastutav täitja Kristin Kuutma (TÜ), täitja Marleen Metslaid.
- PUT590 „Tänapäevane soome-ugri animism: funktsioonid ja sotsiaalne kontekst“ (2015–2018), vastutav täitja Art Leete (TÜ), täitja Piret Koosa.
- ERA.NET RUS Plus projekt CORUNO „Symbolic Cultural Landscapes: Development and Protection of Local Communities in the Russian North“ („Sümboolsed kultuurimaastikud: kogukondade areng ja kaitse Põhja-

Välitööd ja dokfilmi „Läbi vepslaste maa: 50 aastat hiljem“ võtted Lõuna-Vepsamaal Požariši külas. Maido Selgmäe otsib kaadrit, mille kolleegide fotoaparaat salvestas aastal 1966.

Foto: Indrek Jääts, ERM Fk

Venemaal”), 2015–2017, vastutav täitja Art Leete (TÜ), täitja Piret Koosa.

- Venemaa teadusfondi grant 14-18-03573 „Поля несуществующего: неизвестные источники по истории и культуре финно-угорских народов России (поиск, публикация, популяризация)” („Olematuse väljad: Venemaa soome-ugri rahvaste ajaloo ja kultuuri tundmatud allikad”), otsing, publitseerimine ja populariseerimine (2014–2016), grandihoidja Aleksei Zagrebin (VTA uurali osakonna udmurdi ajaloo, keele ja kirjanduse instituut), täitja Svetlana Karm.

Konverentsid

2015. aastal pidasid ERMi teadurid 21 ettekannet rahvusvahelistel teaduskonverentsidel ning viis ettekannet Eesti konverentsidel. Sellele lisandusid populaarteaduslikud ettekanded seminaridel, info- ja teabepäevadel, intervjuud ajakirjanduses, teles ja raadios.

ERMi 56. aastakonverentsiga „Ekspeditsioonid itta: Eesti NSV humanitaaride uurimisretked hõimurahvaste juurde“ jätkati

humanitaarteaduste ajaloo uurimissuunda ERMis ning jõuti teema aktuaalsuse tõttu ka Eesti muuseumide aastaauhindade nominendiks.

Korraldatud konverentsid:

- 9.02. Konverents „Muskulatuur: Areen”. Esinejad: Kaarel Sild, Pille Rohtla, Riin Tammitse, Triin Siiner, Moon Meier, Mati Nuut, Egge Edussaar-Harak, Kaarel-Kaspar Säre, Marge Konsa. Korraldaja: omakultuuride osakond.

- 13.04. Eesti Rahva Muuseumi 56. aastakonverents „Ekspeditsioonid itta: Eesti NSV humanitaaride uurimisretked hõimurahvaste juurde”. Esinejad: Ergo-Hart Västrik, Art Leete, Svetlana Karm, Edgar Saar, Kadri Viire, Heiki Pärdi, Leiu Heapost, Mare Joalaid, Aado Lintrop. Korraldajad: Indrek Jääts, Reet Ruusmann, Svetlana Karm, Piret Koosa.

- 29.–30.04. Noorte etnoloogide ja folkloristide konverents „Noorte hääled 2015”. Esinejad: Tõnn Adermann, Marika Alver, Aivo Põlluäär, Hanna Linda Korp, Eva-Liisa Roht, Anna Mishina, Jaan Sudak, Mart Alaru, Margus Parts, Katrin Alekand, Patrick O'Rourke, Rahel Laura Vesik, Triin Pöldver, Anna-Kristina Rätsep. Korraldajad: Piret Koosa (ERM), Ave Goršič (Eesti Kirjandusmuuseum).

- 30.09. ERMi konserveerimisosakonna juubelikonverents „50 aastat Eesti Rahva Muuseumi konserveerimisosakonda”. Esinejad: Piret Öunapuu, Grete Nilp, Janika Turu, Riina Rammo, Kristiina Piirisild, Kristiina Ribelus. Korraldaja: konserveerimisosakond.

ERMi teadur-kuraatorid Terje Anepaio ja Liisi Jääts tööhoos.

Foto: Anu Ansu, ERM Fk

Kogude osakond: 2015

2015. aasta jaanipäevast lülitus kogude osakond tavarežiimilt ümber kolimisele. Avalikkuse jaoks tähendas see eelkõige kogude sulgemist uurijatele. Esimese tööna võeti maha vana püsinäitus, esemed puhastati ja fotograferiti. Pakkimist alustati tekstiilkogudest. Aasta lõpuks oli 2000 banaani-kasti pakendatud üle 43 000 eseme. Sama ajal toimusid kolimist ettevalmistavad tööd teistes alakogudes.

Jätkus Tartumaa Muuseumi kogude integreerimine ERMi. Lõpetati arhiivkogu inventuur, kuid kogu ülekandmine ERMi süsteemi lükati edasi, kuna kogu ei ole korrastatud arhiivinduslikest põhimõtetest lähtuvalt. Rahvusarhiivile anti üle õigeusu kirikute materjalid. Inventuur toimus aja-loo- ja numismaatikakogus, mõlemad kanti üle uude kogusse, kuhu tulevikus liidetakse ka etnograafiakogu. Täies mahus tembeldati ja signeeriti fotokogu.

Vastavalt kultuuriministri määrusele „Muuseumide andmekogu asutamine ja põhimäärus“ oleks 2015. aasta lõpuks pidanud olema ERMi kui riigimuseumi kogud kõik MuLSi sisestatud ja esimeses etapis kirjeldatud. Praegu on ERM sellest eesmärgist kaugel peamiselt kolme põhjusel: 1) kogude suurus võrreldes töötajate arvuga; 2) hiljuti liidetud suured korrastamist vajavad kogud (Tartumaa Muuseum ja ERMi postimuseum); 3) MuLSi enda areng, mis on tingitud muudatused kirjeldamises. Esitasime ministrile taotluse pikendada meie tähtaega 20 aasta võrra, tuues aluseks praeguse võimekuse ja eesiseva kolimise, mis kestab hinnanguliselt neli aastat. Pikendust saime viieks aastaks.

Kasutasime ka sel aastal nii infosüsteemi sisestamisel kui ka kolimise ettevalmistamisel vabatahtlikke, töötukassa vabatahtlikke ja praktikante.

ERMi koguhoidja Maire Kuningas soome-ugri rahvaste kogu pakkimas.

Foto: Anu Ansu, ERM Fk

Kogude osakond: 2015

ERMi kogud arvudes

Eesti Rahva Muuseum		
	Juurdekasv 2015	Maht 31.12.2015 seisuga
Eesti ja eestlaste esemekogu (A)	411	106 225
Soome-ugri rahvaste esemekogu (B)	2	9 893
Muude rahvaste esemekogu (C)	13	3 024
Kultuurilooline esemekogu (D)	139	20 791
Kunstikogu (K)	14	1 391
Etnograafiline arhiiv (EA)	1 (78 lk)	889 kaastööd (107 970 lk)
Topograafiline arhiiv (TA)	5 (100 lk)	1 040 päevikut (50 569 lk)
Sanitaar-topograafiline arhiiv (SanTop)	0	370 üksust (10 304 lk)
Korrespondentide vastuste arhiiv (KV)	261 kaastööd (2 270 lk)	1 406 köidet (533 081 lk)
Arhiivkogu (AK)	134 säilikut	15 fondi (2 839 säilikut)
Postkaardikogu (Pk)	0	5 fondi (1 337 säilikut)
Fotokogu (Fk)	3 512	291 894
Filmiarhiiv (F)	0	58
Videoarhiiv (V)	3 filmi	1 349 filmi
Fonoteek (Fn)	1	565
Etnograafiliste jooniste kogu (EJ)	0	23 162
Raamatukogu	773	36 970
ERMi postimuuseum		
Postiajaloo kogu	1	52 557
Ümbrikute kogu	0	13 fondi (8 979 säilikut)
Markide kogu	9	14 453
Esemekogu	99	1 357
Templikogu	0	11 801
Arhiivikogu	0	12 fondi (3 154 säilikut)
Fotokogu	0	29 673
Raamatukogu	0	4 718
ERMi Heimtali muuseum		
Esemekogu	175	1 541
Fotokogu	0	676
Arhiivikogu	0	1 468
Tartumaa Muuseumi kogud		
Fotokogu	0	24 249
Zooloogiline kogu	0	245

Kogude osakond: Esemekogud

Tartumaa Muuseumi kogud			
Geoloogiline kogu		0	554
Arheoloogia kogu		0	1 100
Arhiivikogu		9	9

Esemekogud täienesid 2015. aastal 579 esemega. Ülekaalukalt kõige suurema osa moodustasid rõivakollektsioonid. Põnevamate esemetena võib välja tuua armastatud muusikutepaari Heli Lääte ja Peeter Sauli esinemisriided või Rootsi disaineri Gudrun Sjödéni Muhu-ainelise rõivakollektsiooni, mis jõudis muuseumisse Rootsi saatkonna vahendusel. Jahtlaevaga Lennuk ümbermaailmareisi kaasa teinud esemetest jõudis samuti väike valik muuseumisse. Lähte õigeusu kirikust pärit ja peamiselt 20. sajandi esimese poole kirikutekstiilidest

koosnev kogu jõudis ERMi koos Tartumaa Muuseumi kogudega, kuid seisis seal seni arvele võtmata.

Paralleelselt pakkimisega toimus metall-esemete pildistamine. Varem said aasta jooksul pildistatud märgid-medalid ja käterätid. MuuSi kanti nii 2015. kui 2014. aastal pildistatud esemed, kokku ligi 17 000 faili.

Esemekogud olid alates jaanipäevast uurijatele suletud, esimese poolaasta jooksul käis 738 külastajat, kellele laenutati tutvumiseks 7807 eset.

ERMi koguhoidja Ülle Jäe õllekannude kogu pakkimas.

Foto: Riina Reinvelt

Kogude osakond: Raamatukogu

2015. aasta põhiliseks tööks kujunesid kolimiseelsed ettevalmistused. Alates jaanipäevast oli raamatukogu seetõttu külastajatele suletud.

Olulisemad uuendused uue hoone raamatukogus on avakogu suurendamine ja RFID-tehnoloogia kasutusele võtmine. 2015. aastal töötati välja sisust lähtuv paigutus-skeem avakogu jaoks senise formaadipõhise asemel. RFID-kleebiste paigaldamine raamatutesse otsustati ühendada pakkimisega ning see jätkub veel 2016. aastal. Alustati raamatute ja kaardikogu pakkimisega.

Raamatukokku lisandus 773 trükist ja elektroonilist teavikut, millest 116 saabus ostuna, 67 vahetusena ja 590 annetusega või muul moel. Raamatukogust laenutati 2165 teavikut.

Raamatukogusüsteemi Sierra lisati 4927 eksemplari- ja 786 bibliokirjet, nii et aasta lõpuks oli 78% raamatukogust kättesaadav e-kataloogis ESTER. Eesti artiklite andmebaasis ISE on bibliografeeritud 2015. aastal ilmunud ERMi trükised, kokku 93 kirjet. Lõigendikogu ERMi kohta täiendati 338 artikliga Eesti ja välismaa trükiperioodikast. Aprillis-mais oli raamatukogus praktikal TÜ infokorralduse eriala üliõpilane Kaili Rätsep, kes tegeles Rootsis elava perekond Vallase üle antud raamatute korrastamisega.

ERMi ja Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu koostöös korraldatud võistluse „Infootsing internetist“ korraldustoimkonda kuulusid ka Maris Jaagosild ja Karin Kiisk.

Töö kasvab varsti üle pea.
ERMi bibliograaf Karin Kiisk.

Foto: Anu Ansu, ERM Fk

Kogude osakond: Arhiiv

ERMi arhiiv oli uurijatele avatud jaanipäevani, seejärel asusime tegema ettevalmistusi kolimiseks. Esimesel poolaastal külastas arhiivi 456 inimest ning toimus 3871 laenutust.

Muuseumi arhiiv sai aasta jooksul taas täiendust kirjasaatjate kaastööde, isikuarhiivide ja „Kirjad kaugelt“ kogumiskampaaniaga. Suuremate kogudena jõudis muuseumi etnoloog Ants Viirese ja Tallinna Ülikooli ajaloo instituudi etnoloogia osakonna arhiiv, mille korrastamine ja uurijatele kättesaadavaks tegemine jääb lähiaastatesse. Teatmematerjali kogud täienevad peamiselt kirjasaatjate abil. Muuseumitöötajate ettevalmistatud teemadel „Sünnipäev“, „Pulmad“, „Sinimustvalged lood“ ja „Vabaduse lood“ korraldati teatmematerjali kogumise võistlus, milles osales 99 inimest 139 tööga. Võistlusest tehti kokkuvõtteid kirjasaatjate päeval, millest võttis osa 71 kirjasaatjat.

Arhiivkogude korrastamise juures tegeleti peamiselt isikuarhiivide ja „Kirjad kaugelt“ teemaga, komplekteeriti kirjasaatjate mälestused köidetesse ning kirjeldati teaduslikult käsikirjalist arhiivi andmebaasis MuIS.

Suurimatest arhiivkogudest jõuti korrastada Kanadas elava eesti psühholoogi ja mälu-uurija Endel Tulvingu arhiiv. Kui 2014. aastal alustati tema arhiivi korrastamist kirjavahetuse sarjaga, siis nüüd keskenduti erialast tegevust kajastavatele dokumenti-

dele. Haridus- ja Teadusministeeriumi rahvuskaaslaste programmi rahastuse toel sai täiendavalt korrastatud ja nimistusse kantud 500 säilikut. Kogu aitas korrastada lepinguline arhivaar Johanna Kahur. Lisaks sellele jätkus tegevus „Kirjad kaugelt“, Aino Voolmaa ning väikeste isikukogude arhiividega, mille tulemusel koostati 15 uut arhiivimoodustaja kirjeldustega nimistut 236 säilikuga. Täielikult korrastatud arhiivide nimestikud kanti üle MuISi andmebaasi. Korrespondentide vastuste arhiivis süstematiseeriti 593 käsikirja 36 köitesse ja andmebaasis MuIS sai teaduslikult kirjeldatud ja märksõnastatud 643 ning retrospektiivselt sisestatud 534 käsikirja.

Jätkus töö etnograafilise arhiivi teadusliku kirjeldamisega MuISis: märksõnastatud ja kirjeldatud sai 330 käsikirja. Nüüdseks on see täies ulatuses MuISis teaduslikult kirjeldatud ja märksõnastatud. Töötukassa vabatahtliku abi rakendati etnograafiliste jooniste kogu teaduslikul kirjeldamisel MuISi andmebaasis, mis sai täiendust 719 joonise kirje näol.

Kuna 2014. aastal võitis Kristi Ütt ERMi esindajana Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu ja Tallinna Keskraamatukogu korraldatud infotöötajate võistluse „Infootsing internetist 2014“, oli 2015. aasta võistlus ERMi korraldada.

Oktoobris toimus ERMis infotöötajate võistluse „Infootsing internetist 2015“ lõppvoor.

Foto: Arp Karm, ERM FK

Kogude osakond: Audiovisuaalne kogu

2015. aasta möödus filmikogus digiteerimise tähe all. Leidub rõõmustavalt palju inimesi, kes avastavad kodust vanu 8 mm filmirulle ja toovad need muuseumisse. Eelmisel aastal annetati ERMile 191 amatöörfilmi. Suurem osa neist digiteeriti muuseumi uue skänneriga kohe, mõnikümmend jäi oma järgesse ootama.

Filmidele jäädvustatud teemadering laieneb iga annetajaga. Kui esimesena jõudsid muuseumi pulma- ja juubelifilmid, siis hiljem on lisandunud linnid perepuhkuste, reiside ja matkade, spordipäevade ja -võistluste, linnavaadete ja loodusvõtete, jahi ja kalapüügi, ehituse, laatade, väliseestlaste kokkutulekute, kurtide viipekeele ja palju muuga. Virtsu Harrastusmuuseumi kaudu saabus mitmekesine kolhoosiaegset majandieli kajastav materjal. On ka üksikuid lavastuslikke filmikatsetusi. Vast enim on

kitsasfilmidele jäädvustatud kõike, mis on seotud lastega: mängu, sünnipäevi, koolielu jms. Leidub ka kõige igapäevasemat töö- ja pereelu, mida inimesed ise pahatihti väärtuslikuks ei pea, kuid mida ERM kindlasti oma kogudesse ootab.

ERMis on koos varem kogutud ja Eesti Filmiarhiivis digiteeritud lintidega praeguseks hoiul üle 400 kitsasfilmi. Nende registreerimine on plaanis 2016. aastal, nii et sinnamaani on filmikogus kirjade järgi veel 58 filmi, mis on nähtavad infosüsteemi MuIS kaudu.

Videokogu suurenes kolme filmi võrra, kokku on kogus 1349 filmi, neist 723 digiteeritud. Videokogusse jõudis ka 120 videokassetile salvestatud Tartumaa Kurtide Ühingu kroonika, mis jääb samuti ERMi hoiule ning on digiteeritud.

Konservaator Karoliine Korol puhastab 8 mm filme.
Foto: Arp Karm, ERM Fk

Kogude osakond: Fotokogu

2015. aasta jaanipäevast oli fotokogu uurija-tele suletud, sest algas negatiivide ja paberfotode ümberpakkimine happevabadesse ja arhiivile kõlblikesse materjalidesse enne kolimist. Aasta lõpuks sai tublide vabatahtlike abiga uue ümbrise ligi 25 000 filminegatiivi ja see töö jätkub. Poole aasta jooksul laenutati fotokogust siiski peaaegu sama palju kui eelnevatel aastatel. Ka tellitud koopiade hulk oli muljetavaldav: 160 lepinguga digiteeriti 3973 fotot, mis on ligi kaks korda nii palju kui aasta enne seda.

Arvele võeti 3512 uut fotot, millest paberfotosid oli 593. Fotokogu suuruseks on aasta lõpu andmetel 291 894 ühikut. Esimene asi, mis sellega seoses meenub, on suurim laekumine: 2013. aastal ERMi korraldatud „Kodumaa piltide“ kogumisvõistluse välja valitud 1233 tööd. Selgi aastal lisandus kirjasaatjate panus, 187 fotot. Teemadeks oli „Pulmad“, „Sünnipäev“, „Sinimustvalged lood“, „Vabaduse lood“ ja vabateemalised eluloolised kirjeldused. Tavapäraselt laekus ka välisees-

ti materjale, näiteks Rootsi välitöödelt saadi kogusse 239 fotot. Ligi 300 fotot laekus vabandusvõitleja ja muinsuskaitsetegelase Tarmo Pässe arhiivist. Vastu on võetud veel fotosid 1986. aasta Tšernobõli tuumaelektrijaama katastroofi tagajärgede likvideerimisest, aga ka näiteks tänapäeva alternatiivsetest aiapidamisviisidest linnas ja kogukondlikest peenramaadest. Väga huvitava projektina võib välja tuua ERMi fotograafi Merylin Suve 2007. aastal pildistatud fotod samadest majadest, mida 1982.–1983. aastal pildistas fotograaf Harry Duglas. Lisandusid ka Setumaa välitöödel kogutud paberfotode digikoopiad, ajaloolised fotod Kodavere kihelkonna elust jpm. Pildiait leiab elavat kasutamist.

Mäluasutuste digitalgutel sai mõnigi vana foto endale uue täpsustatud legendi. MuSi tagasisidevormi kasutati samuti usinasti ning jõudumööda saavad need täiendused-parandused andmebaasi pärisosaks.

Vabatahtlikud Made Grünberg ja Signe Wilms pakivad ERMi raamatukogu lugemissaalis filminegatiive ümber arhiivikõlblikesse pakkematerjalidesse.

Foto: Arp Karm, ERM Fk

Säilitus- ja konserveerimisosakond: 2015

2015. aasta möödus konserveerimisosakonna jaoks tavapärasest pidulikumas võtmes, nimelt tähistasime 30. septembril 50 aasta juubelit konserveerimisalase konverentsiga Tartu Pauluse kirikus. Samal kuul avas konserveerimisosakond teadlaste ööl näituse „Vaevatud artefaktid ekstreemsetes kliimatingimustes“, mis keskendus esemete säilitamisega kaasnevatele probleemidele. See teema on aktuaalne, et määrata ERMi uue maja püsiekspositsiooni eritingimusi ja vitriinide nõudeid. Selleks tehti vitriinimaterjalide vanandamise katse ODDY-testi abil, millega sai kindlaks teha nende arhiivikindluse.

Konservaatorid ja säilitajad käisid kümnel seminaril ja koolitusel. Esile võib tuua Karoliine Koroli osalemise plastikuteemalisel teoreetilis-praktilisel koolitusel „Masterclass plastics: Identification, Degradation and Conservation of Plastics“ Amsterdamis, mida juhendasid Thea van Oosten ja Anna Laganà. See koolitus on andnud uusi teadmisi eelkõige plastikute identifitseerimise, säilitamise ja konserveerimise kohta ja selle tulemusena korraldati ERMi töötajatele ja Eesti Plastikute Liidu liikmetele vastav koolituspäev. Aktuaalne materjal annab põhjust teha sarnaseid üritusi ka tulevikus.

Lisaks erialasele enesetäiendamisele õnnestus osakonnal ERMi toel käia juuni alguses õppereisil Londonis, et sõlmida uusi kontakte ja tutvuda sealsete muuseumide konserveerimislaborite võimalustega. Eesti Londoni suursaatkonna abil külastati suuremates ja väiksemates gruppides järgmisi muuseume: British Museum, Geffrye Museum of the Home, William Morris Gallery, Wallace Collection, Tate Britain ja V&A Museum of Childhood. Igal pool õnnestus tutvuda lisaks ekspositsioonisaalidele ka konserveerimistöökodade ja mõnel juhul ka hoidlatega. Õppereisilt saadud kontaktid ja kogemuste vahetamine on andnud juba täna positiivset tagasisidet nii uute uurimismeetodite rakendamisel (ODDY-test) kui ka laboriseadmete hankimisel.

Aktiivselt teavitatakse konserveerimisteemadest ka avalikkust. 2015. aastal ilmus muuseumi veebiblogis 16 konserveerimis-

teemalist ja osakonna tegemisi kajastavat artiklit. Lisaks ilmus Karoliine Korolilt ajakirjas Horisont artikkel „Poroloon või oranž ollus“.

Jätkuvalt käib tihe koostöö kõrgkoolidega tudengite praktika ja õppetsükliga seotud ekskursioonide korraldamisel. Aasta jooksul juhendati osakonnas nelja praktikanti TÜ Viljandi kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö osakonnast, Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja konserveerimise osakonnast ja Tartu Kõrgema Kunstikooli mööbliosakonnast. Märkimist väärib kunstikooli praktikandi Miina Orase parimale hindele kaitstud lõputöö „Kullamaa tooli uuringud ja konserveerimine“ ERMi kogus (A 640:106) oleva tooli põhjal (juhendajateks olid Janika Turu ja Kurmo Konsa). Aasta esimesel poolel sõlmiti teadus- ja arendustöö tellimisleping Tartu Ülikooliga. Paides toimunud Eesti Kultuurkapitali aastapremiate galal tunnustati ERMi konservaatoreid 2015. aasta silmapaistva erialase töö eest. Laureaadid olid konserveerimisosakonna juhataja Kristiina Piirisild, konservaatorid Janika Turu, Triinu Siilbek, Karoliine Korol ja Mariliis Vaks.

Säilituskeskkond ja kogude hooldus

Museaalide seisukord on seisundiuuringute ja regulaarse kontrolli tulemuste põhjal rahuldav. Kliimamonitooringut teostatakse kõigis ERMi hoidlates ja püsinäitustel (v.a Heimtalis ja ERMi näitusemajas pärast püsinäituse mahavõtmist) HOBODTF logerite abil. Endiselt on hoidlates kasutusel kuivatid. ERMi postimuuseumi ja ERMi püsiekspositsiooni puhastusel koikahjustusi ei leitud. Hoidlate museaalide kontrolli käigus leiti aga putukakahjustusi 212 tekstiil-esemelt, mis külmutati või puhastati tolmuimejaga.

Alates 5. oktoobrist alustati Veski tn hoidlate pakkimisega, mistõttu neid hoidlaid ega museale ei kontrollitud. Kogude hooldustalituse juhataja Eve Kasearu koostatud tekstiilesemete nimekirjad võimaldasid pakkida esemeid süsteemselt ja liigiti, mis lihtsustab nende lahti pakkimist uues majas.

Säilitus- ja konserveerimisosakond: 2015

Konserveerimistö ja seisundiuringud

2015. aastal teostati viis eseme-, materjali- ja hoidlapõhist seisundiuringut 2422 museaalile. Aasta teisel poolel toimus TÜ muuseumi deponeeritavate esemete seisundiuring Middelendorfi näituse tarbeks. Lõpetatud on 9 konserveerimistööd ja 6 kollektsiooni. Suuremahuline esemete korrastamine ja konserveerimistö jätkub uue püsinäituse tarbeks ka järgmisel aastal.

Konserveerimisosakond 50

Nagu öeldud, tähistas osakond oma juubelit konverentsiga „50 aastat Eesti Rahva Muuseumi konserveerimisosakonda“. Väljastpoolt muuseumi võttis konverentsi osa peaaegu 100 inimest. Konverentsi eel tutvustas juhtivkonservaator Ülle Vahar endistele töötajatele ERMi konservaatorite töötingimusi ja -ruume ning konverentsil osalejatel oli võimalik tutvuda värskelt restaureeritud Tartu Pauluse kiriku ruu-

midega koguduse õpetaja Joel Luhametsa käe all. Konverentsi toimumispaiga valik ei olnud juhuslik, sest just Pauluse kirikus asusid ERMi hoidlad ja puidukonservaatorite tööruumid aastatel 1968–2002, kuni alustati esemete kolimist Raadi hoidlatesse. Konverentsil esitatud ettekanded kajastasid möödunud ja tänapäeva, rääkides muuseumi algusaastatest, konserveerimise ajaloost ja koostööpartneritest ning peatselt valmiva uue maja püsinäituse ettevalmistustöödest.

Vaevatud artefaktid ekstreemsetes kliimatingimustes

Teadlaste ööks valmis näitus „Vaevatud artefaktid ekstreemsetes kliimatingimustes“. Eksponeeritud olid eri mikrokliimatingimustes esemed, mille seisundi muutusi konservaatorid pidevalt jälgisid ja dokumenteerisid. Lisaks tutvustas näitus arhiivikindlaid materjale ning säilitajate-konservaatorite isikukaitsevahendeid.

Kääriku spordibaasi maketi värviuringud Misc-MP2 (Zarbecco) digitaalmikroskoobi ja 4300 käsitsevi hoitava FTIR-spektromeetriga (Agilent Technologies). Pildil Ülle Vahar, Jaan Lehtaru (RA), Triinu Siilbek ja Kurmo Konsa (TKK).

Foto: Arp Karm, ERM Fk

Säilitus- ja konserveerimisosakond: 2015

Näituse korraldamine oli konservaatoritele äärmiselt põnev. Harva on võimalik jälgida eseme kahjustumise protsessi rahuliku närviga algusest lõpuni. Poolteist kuud kestnud katseeksperiment andis oodatud tulemusi. Kuiv vitriin (19,2°C, RH 18%) avaldas kõige suuremat mõju toornahale, mis muutus jäigaks, rabedaks ja rebitavaks. Polükroomsete esemete viimistlus läks hapraks ja löi aluspinna küljest lahti. Kuumas vitriinis (33,1°C, RH 26%) muutusid esemete liimühendused nõrgaks. Barbi PVCst jalad läksid kuumuses kleepuvaks ja naturaalne kumm-materjal kaotas oma elastsuse. Külmas vitriinis (-27°C, RH 22%) tekkisid naturaalsesse kumm-materjali lõhed, värv tuhmus ja materjal kaotas oma elastsuse. Niiske vitriini (19,6°C, RH 99%) tulemused olid kõige paremini märgata: metalleseme-

te korrodeerumist ja hallituseoseid oli näha pea kõigi esemete peal. Üllatuslikult ei tekkinud hallituseoseid targeldatud liniku peale (ka mikroskoobiga vaadeldes), mis peaks kirjanduslikele allikatele toetudes olema esimene potentsiaalne ohver. Suure valgustugevusega vitriinis (22,9°C, RH 33% valgustugevus 2000 lx) oli märgata kõigi esemete pleekimist ja materjalide rabedaks muutmist. Üllatuslikult ei toimunud UV-kaitsefiltriga klaasidele kleebitavad kiled (lubatud UV-kaitse 98%), mis teeb muuseumitöötaja väga ettevaatlikuks. Näitus eksponeeris ilmekalt esemete hoiustamis- ja eksponeerimistingimuste hoolika jälgimise tähtsust, kuna ka mikrotasandil tekivad esemele kahjustused väga kiiresti. Samuti tasub enam tähelepanu pöörata abimaterjalide kasutamise eesmärgipärasusele.

Heli Lätse kleidi (ERM A 1023:1/1-4) niisutamine ja sirutamine *sandwich*-meetodil. Lahtise sametolmu kinnitamine ja lagunemisprotsessi pidurdamine on kleidi säilitamisel keeruline ülesanne.

Foto: Elise Kasak

Säilitus- ja konserveerimisosakond: 2015

Uude majja

2015. aasta on möödunud uude majja kolimise lainel nii kogude kui ka püsinäituse ettevalmistamise osas. Mahukas töö oli mannekeenide mõõdu määramine ERMi uue püsinäituse jaoks (Ülle Vahar). Tulenevalt kujundusest on mannekeenid valmistatud polüolefiin-vahtmaterjalist. Iga mannekeen on tänu vabatahtlikele ise nägu ja seisab oma poosis. Selleks et riided mannekeenil hästi seljas istuksid, tuli kõigile komplektidele anda optimaalne suurusnumber, mille alusel modelleeriti skaneeritud mannekeen arvuti abil õiesse suurusse. See tähendas ka kõigi rõivaste mõõdistamist. Kogudes olevad rahvarõivakomplektide osad on tihtipeale eri mõõtudega – alati ei õnnestunud ühe inimese käest täiskomplekti koguda. Teatavaid vormiparandusi on mannekeenil võimalik teha ka riietamise käigus, sest polüolefiinvaht on noaga lihtsalt lõigatav materjal.

Põhjalikult said üle vaadatud vitriinide materjalid ja viimistlus. Riigihankeks vajalike vitriinide eritingimuste koostamiseks tehti ODDY-test vase, plii ja hõbedalehtede abil (Karoliine Korol, Ülle Vahar). Selle testi töötas 1973. aastal välja Briti Muuseumi konserveerimisteadlane Andrew Oddy ning täiustatud vormis on see kasutusel tänaseni. Katse eesmärgiks oli välja selgitada materjalide (tugikonstruktsioonidest kuni pahtlite ja värvideni) arhiivikindlus ja vastupidavus suletud vitriinikeskkonnas minimaalselt 15 aasta jooksul. Katse toimus ka selliste alternatiivmaterjalidega nagu vesialuseline seinavärv ja -hermeetik, mis lõpptulemusena ka algselt pakutud materjalidega välja vahetati. Väiksemate võimalike ohtude korral on võimalik kasutusele võtta abimaterjalid, nagu aktiivsüsi või isoleerkihina Marvelseali lehed.

ERMi uue püsinäituse vitriinmaterjalide arhiivikindluse katsed ODDY-testi meetodil TÜ Chemicumis. Fotol Ülle Vahar ja Karoliine Korol.

Foto: Arp Karm, ERM Fk

Väljaanded: 2015

2015. aasta oli ERMi kirjastustegevusele edukas. Lisaks sisukatele väljaannetele hinnati koguni kaks raamatut konkursil „25 Eesti kaunimat raamatut“ aasta parimate hulka. Tiitlitega pärjati Francisco Martinezi ja Pille Runneli koostatud rahvusvahelise autorikonnaga artiklikogumik „Hopeless Youth“. Žürii tõi esile teaduslikule sisule antud rabavalt nooruslikku vormi, mille autoriks on kujundaja Margus Tamm, ning uuendusliku motiivikasutust, kus raamatuselgadel on graffiti. Samuti valiti kaunimate hulka Aino Voolmaa ja Melanie Kaarma 1981. aastal välja antud koguteose täiendatud trükk „Eesti rahvarõivad I–III“ (kunstnik Piia Ruber).

Aastaraamatud

Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat 58. Tartu, 2015. ISSN 1406-0388. Peatoimetaja Pille Runnel, toimetajad Agnes Aljas, Tuuli Kaalep, Karin Kastehein; kaas Jane Liiv, küljendus Tuuli Kaalep, Lea Malin, Margus Kiis, Merike Olesk, Anna Toots.

Artiklid:

- Vladimir Lipin, Art Leete „Lihtsad ja varjatud sõnumid tänaste komi küttide jutudes“
- Helleka Koppel „Võõrsil vahepeal – liminaalsus reisil Eesti seljakotirändurite näitel Austraalias“
- Ene Kõresaar, Terje Anepaio „Indiviidi rollist kodanikualgatuslikes mäletamispraktikates: stalinlike massirepressioonide komemoratsioon 21. sajandil“

- Keiu Telve „Pendeltöötajate majanduskäitumine Soomes töötavate Eesti meeste näitel“
- Pille Runnel „Tehes näitust „#Niisamalinnas“: kuidas uurida ja mõista laste ja noorte linnaruumikogemusi?“
- Pille Runneli eessõna, ülevaade ERMist 2014. aastal.

Lee: Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi väljaanne 21. Tartu, 2015. ISSN 1406-037X. Koostaja Sirje Madisson, toimetajad Tuuli Kaalep, Karin Kastehein, Sirje Madisson; kujundus ja küljendus Tuuli Kaalep, kaas Riina Uisk.

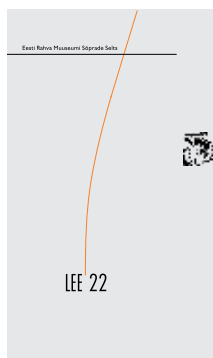
Ajakiri Journal of Ethnology and Folkloristics

Peatoimetaja Ergo-Hart Västrik; toimetus: Risto Järv, Art Leete, Indrek Jääts, Aado Lintrop, Pille Runnel, Ülo Valk, Taive Särg; keeleteoimetaja Daniel E. Allen; tegevtoimetaja Toivo Sikka, Helen Kästik; makett Roosmari Kurvits, küljendus Tuuli Kaalep. Väljaandjad Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakond ning etnoloogia osakond. ISSN (*print*) 1736-6518, ISSN (*online*) 2228-0987.

JEF Vol 9, No 1. Tartu, 2015.

Artiklid:

- Maarja Klaas „The Role of Language in (Re)creating Tatar Diaspora Identity: The Case of the Estonian Tatars“

- Patrick Laviolette, Alla Sirotna „Karakats: the Bricolage of Hybrid Vehicles that Skate and Swim“
- Marcus Lepola „Arctic Bowery – The Use of Compression Wood in Bows in the Subarctic and Arctic Regions of Eurasia and America“
- Tatiana Bulgakova „Contest in Nanai Shamanic Tales“
 - James M. Nyce, Sanna Talja, Sidney Dekker „When Ghosts Can Talk: Informant Reality and Ethnographic Policy“
 - Svetlana Karm, Art Leete „The Ethics of Ethnographic Attraction: Reflections on the Production of the Finno-Ugric Exhibitions at the Estonian National Museum“
 - Linda Lotina, Krista Lepik „Exploring Engagement Repertoires in Social Media: the Museum Perspective“

Ülevaated:

- Sraboni Chatterjee, Pranab Chatterjee „The Social Construction of Motherhood in Bengali Folklore“
- Aivar Jürgenson „The Departure of an Era in Estonian Ethnology. Commemorating Dr Ants Viires (December 23, 1918 – 18 March 18, 2015)“
- Toivo Sikka (May 22, 1962 – May 23, 2015)

JEF Vol 9, No 2. Tartu, 2015.

Artiklid:

- Maria-Alina Asavei „Visual Chronicles from the Balkans and Central Europe: Samplers Remembered“
- Dominika Czarnecka „Making Sense of the Past: (Re)constructing the Local Me-

morial Landscape in a Post-Soviet Base in Poland“

- Igor Mikeshin „Decency, Humility, and Obedience: Spatial Discipline in the Baptist Rehab Centre“
- Azher Hameed Qamar „Tona, the Folk Healing Practices in Rural Punjab, Pakistan“
- Davide Ermacora „Pre-Modern Bosom Serpents and Hippocrates' Epidemiae 5: 86: A Comparative and Contextual Folklore Approach“

Ülevaated:

- Klavs Sedlenieks „Being a State and States of Being in Highland Georgia“

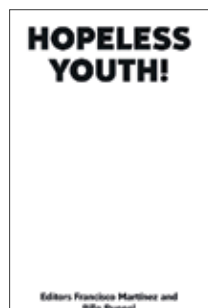
Kogumikud

„Eesti rahvarõivad I–III“, Tartu, 2015. ISBN 978-9949-548-163. Koostajad Aino Voolmaa, Melanie Kaarma; toimetajad Reet Piiri, Karin Kastehein; kujundaja Piia Ruber. Väljaandja Eesti Rahva Muuseum.

„Setomaa 1. Loodus“, Tartu, 2015. ISBN 978-9949-548-05-7. Koostaja Mart Külvik, tegevtoimetaja Katre Palo, toimetajad Mart Külvik, Helen Külvik, Kaili Viilmaa, Tuuli Kaalep, Katre Palo, Mare Aun; kujundaja Agnes Ratas (Ratas ja Ratas OÜ). Väljaandja Eesti Rahva Muuseum.

„Etteaste. ERMi näitusemaja 1994–2015“, Tartu, 2015. ISBN 978-9949-548-14-9. Koostajad Agnes Aljas, Jane Liiv, Kristjan Raba; toimetaja Tuuli Kaalep; kujundaja ja küljendaja Tuuli Kaalep; kaas Jane Liiv. Väljaandja Eesti Rahva Muuseum.

„Hopeless Youth“, Tartu, 2105. ISBN 978-9949-548-101. Koostajad ja toimetajad Francisco Martinez, Pille Runnel; toimetaja Ivi Tammaru; kujundaja Margus Tamm; kül-

Väljaanded: 2015

jendaja Ivi Tammaru. Väljaandja Eesti Rahva Muuseum.

Allikmaterjalide publikatsioonid

„Vanavara kogumisretkedelt 11. Kara Wilberg.“ Tartu, 2015. ISBN 978-9949-548-125. Koostaja Piret Õunapuu; toimetaja Tuuli Kaalep; kujundus ja küljendus Jana Reidla. Väljaandja Eesti Rahva Muuseum.

„Vanavara kogumisretkedelt 12. Ferdinand Leinbock.“ Tartu, 2015. ISBN 978-9949-548-125. Koostaja Piret Õunapuu; toimetaja Tuuli Kaalep; kujundus ja küljendus Jana Reidla. Väljaandja Eesti Rahva Muuseum.

Kataloogid

„Maailmafilm. Tartu visuaalse kultuuri festival 2015. Worldfilm. Tartu World Film Festival 2015“, Tartu, 2015. ISBN 978-9949-548-09-5. Koostajad ja toimetajad Jaanika Jaanits, Pille Runnel; keeleteimetajad Tuuli Kaalep, Andreas McKeough; kujundus Martin Voltri; küljendus Tuuli Kaalep. Väljaandja Eesti Rahva Muuseum ja MTÜ Maailmafilmi Ühing.

Käsiraamatud ja õppematerjalid

„Pastelde tegemine: rahvarõivaste valmistamise juhend“, Tartu, 2015. ISBN 978-9949-548-132. Koostajad Inna Raud, Reet Piiri; toimetaja Age Raudsepp; kujundaja Merike Tamm. Väljaandja Eesti Rahva Muuseum.

„Koeru mees: rahvarõivaste valmistamise juhend“, Tartu, 2015. ISBN: 978-9949-548-156. Koostaja Pii Rand; toimetajad Age Raudsepp, Ellen Värvi, Ivi Tammaru; kujundaja Merike Tamm. Väljaandja Eesti Rahva Muuseum.

Teesid ja teatmikud

„Noorte hääled. Noorte etnoloogide ja folkloristide konverents, Tartu, 29.–30. aprill

2015. Ettekannete kokkuvõtted“, Tartu, 2015. ISBN 978-9949-548-11-8. Koostajad Ave Goršič, Piret Koosa; toimetajad Inge Annom, Ave Goršič, Karin Kastehein, Piret Koosa; kujundus Tuuli Kaalep; küljendus Karin Kastehein; kaas Jane Liiv. Väljaandjad Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv.

„Muuseum ootab sinu lugu!“ Koostaja Agnes Aljas, toimetaja Karin Kastehein; kujundaja Merike Tamm. Väljaandja Eesti Rahva Muuseum.

Filmid

„Eesti etnograafiline film III. Vepslased“, Tartu, 2015. ISBN 978-9949-548-088. Koostaja Svetlana Karm, Indrek Jääts; keeleteimetaja Ivi Tammaru, Daniel E. Allen; kujundus Arp Karm. Väljaandja Eesti Rahva Muuseum.

Muud trükised

ERMi kalender 2016. Koostaja Kaarel Tarrand, kujundaja Merike Tamm. Väljaandja Eesti Rahva Muuseum.

Postkaardiseeria „Õnnemärgid nõiamärgid II 198 – II 209“ (12 tk). Koostaja Vaike Reemann, illustratsioonid Janika Turu, fototööd Arp Karm, kujundaja Jane Liiv. Väljaandja Eesti Rahva Muuseum.

Näitused: 2015

2015. aastal tähistas ERMi näitusemaja oma viimast tegutsemisaastat ning suvest suleti 21 aastat külastajaid teeninud ja mitut põlvkonda õpilasi harinud püsinäitus „Eesti. Maa, rahvas, kultuur“. Aasta jooksul sai näitusemajas vaadata 16 näitust, mida külastas ligi 21 000 inimest.

Mahukaim teaduspõhine saalinäitus kandis nime „Pronksspiraalidest vaselisteni“ (kuraatorid Jaana Ratas, Riina Rammo, kujundaja Jaana Ratas), kus olid väljas ka esimesed uue hoone näituste mannekeenide lahendused 3D-väljaprintidena. Näitus tutvustas ühte omanäolist tava kaunistada rõivaid väikestest traadist keeratud spiraalitorukestest mustritega. Arheoloogia andmetel on Eesti aladel selline komme jälgitav 1000 aasta tagusest ajast, mil matustesse ilmuvad pronksspiraalikesed ja nendest tehtud mustrid. Pronksspiraalide ehk vaselistega ehtimise tava kadus lõplikult alles 19. sajandil. Sellest ajast on jõudnud ka riidekatkeid ERMi kogudesse. Näituse meeskonna moodustasid Tartu Ülikooli ar-

heoloogia osakonna, Tallinna Ülikooli ajaloo instituudi ja Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö osakonna teadlased, kes tutvustasid, kuidas vaselisi on kasutatud, milline oli nende tähendusmaailm ning kuidas neid valmistati, näidates, kuidas väikeste maapõuest leitud katkendite põhjal luua ettekujutus omaaegsest pidurõivast. Loodi ka kaks rekonstruktsiooni Kukruse (12. sajandi lõpp) ja Siksälä matuste (14. sajand) leidude põhjal naise rõivakomplektidest, mis on rikkalikult kaunistatud spiraalikesest mustritega.

ERMi konserveerimisosakond koostas näituse „Vaevatud artefaktid ekstreemsetes kliimatingimustes“ (kuraator Kristiina Piirisild, kujundajad Merike Tamm, Kristiina Piirisild), kus vaadati konservatorite töö telgitagustesse ning loodi erineva mikroklimega vitriinikeskkondi (liigne valgus, niiskus jpm), kus sai reaajas vaadelda nende mõju mitmest materjalist esemetele.

Uut kunstiloomet ja kultuuripärandit käsitles näitus „Traditsioon? Inspiratsioon!“

„Pronksspiraalidest vaselisteni“ (kuraatorid Jaana Ratas, Riina Rammo, kujundaja Jaana Ratas).

Foto: Tiit Sibul

Näitused: 2015

(kuraator Kärt Summatavet, kujundaja Mae Kivilo), mis paelus publikut rahvakunsti ürgsete joonte ja innovaatiliste tehnoloogiate esitlusega nüüdisaegses ehtekunstmis. Autor lisas näitusele esemeid muuseumi kogudest ning Kalju Põllu välitöödest inspiratsiooni saanud graafikat, vitriinides oli eeskujuks välja pandud teatmeteoseid ja arhiiviallikaid, lisaks filmimaterjale ja loome-majanduse parimaid tootedisaininäiteid muuseumipoest.

Seoses teema-aastaga „Maarjamaa 800“ täiendati püsinäituse ekspositsiooni sümbolsete esemetega näitusel „Eesti. Maa, rahvas, kultuur – Maarjamaal“ (kuraator Vaike Reemann, kujundaja Jane Liiv) ning avati raamatunäitus „Pühendusega Maarjale“ (kuraator Sirje Madisson). Kuraatorituuri austasid oma kohalviibimisega EELK peapiiskop Urmas Viilmaa, hulk ajaloolasi, muusikuid, kooriliikumise tegelasi, Välis-Eesti organisatsioonide esindajaid ning EELK kirikupäeva ja vaimuliku laulupeo esinejad.

Soome-ugri kultuuripealinn oli 2015. aastal Obinitsa, mille tähistamiseks avati rahvusvaheline koostöönäitus „Setomaa – ääreala kuningriik“ (autor Jérémie Jung), mis sai võimalikuks tänu heale koostööle Prantsuse Kultuuri Instituudiga. Näitus alustas ERMist oma rahvusvahelist ringreisi.

ERMi vahetuvate näituste taustaks on oluline rõhutada muuseumi rahvusvahelist ulatust rändnäituste kaudu, mida aitavad teostada Eesti saatkonnad ning kultuuri-esindused maailmas. Tähelepanuväärne on „Johannes Pääsuke. Mees kahe kaameraga“, mis jõudis Kanadast USAsse pärast kuue riigi turneed Euroopas. Moodne rändav kindanäitus „Kaetud kätega“ liikus edasi Euroopa südamesse Hollandisse. Uuendatud rändnäitus „Soome-ugri ja samojeedi rahvad“ tõlgiti inglise keelde, mis võimaldab ERMil hõimurahvaste pärandit tutvustada ka kaugemal, alustades oma teekonda Lätist.

Näitused 2015

2015. aastal toimus 30 näitust ERMis ja filiaalides ning 19 näitust väljaspool	
ERMi näitusemajas	16
ERMi postimuuseumis	5
Raadil	2
Heimtali muuseumis	7
Mujal Eestis ja teistes riikides	19

Näitusekülastajad 2015

ERMi näitusi külastas üle 100 000 inimese	
ERMi näitusemajas	21000
ERMi postimuuseumis	4500
Raadil	20000
Heimtali muuseumis	3600
Mujal Eestis ja teistes riikides	60000

Foto näituselt „Vaevatud artefaktid ekstreemsetes kliimatingimustes“ (kuraator Kristiina Piirisild, kujundajad Merike Tamm, Kristiina Piirisild). Fotol on esiplaanil kuni 2000 luksi andvate luminofoortorudega vitriin, mille eesmärgiks oli valguskahjustuste tekitamine esemetele. Taustal on näha konservaatortite eririietus.

Foto: Arp Karm, ERM Fk

Näitused: Püsinäitused / Vahetuvad näitused

Püsinäitused

ERMi näitusemaja

- „Eesti. Maa, rahvas, kultuur“ (1994 – 5.07.2015, kuraator Vaike Reemann, kujundaja Tea Tammelaan).

Vahetuv näitus püsinäituse sees:

- „Eesti. Maa, rahvas, kultuur – Maarjamaal“ (19.05. – 5.07.2015; kuraator Vaike Reemann, kujundaja Jane Liiv. Koostööpartnerid EELK kirikupäev ja vaimulik laulupidu).
- Portselannukkude püsiväljapanek (1994–2016 kuraator Virve Tuubel).

ERMi postimuuseum

- „Iga ukseni päikeses ja sajus. Eesti rahvuslik postiametkond 90“ (alates 2008; kuraatorid Aive Küng, Marat Viires, Helve Schasmin, kujundaja Marat Viires).
- „Postis keelatud kaup“ (alates 29.02.2012; kuraator Eve Aab; kujundajad Martin Semm, Suzan Knaapen, Liina Plaado).

Raadi

- „Raadi läbi aegade“ (alates 2009; kuraator ja kujundaja Jane Liiv).
- „Meie siin maal“ (alates 2009; kuraatorid Alar Madisson, Maris Rosenthal; kujundaja Kalle Müller; heli: Pastacas).

Heimtali muuseum

- „Põlvest põlve elutarkus“ (alates 2000; kuraatorid ja kujundajad Anu Raud, Saima Veidenberg, Vilma Reinholm).

Vahetuvad näitused

Eesti Rahva Muuseumi näitusemaja

- „#Niisama linnas“ (16.05.2014 – 18.01.2015; kuraatorid Ehti Järv, Kadri Kallast, Pille Runnel; kujundajad Arhitektuuribüroo 3+1, Margus Tamm, Marko Raat, Timo Toots, Mikk Meelak).
- „1944. Meri läände“ (13.06.2014 – 4.01.2015; kuraatorid Riina Reinvelt, Maido Selgmäe; kujundajad Liina Unt, Katre Rohumaa. Koostööpartnerid Haridus- ja Teadus-

Vaade näitusele „Traditsioon? Inspiratsioon!“ (kuraator Kärt Summatavet, kujundaja Mae Kivilo).

Foto: Anu Ansu, ERM Fk

Näitused: Vahetuvad näitused

ministeeriumi rahvuskaaslaste programm, Eesti Kultuurkapital).

- „Karu, Õ ja Joškin Kot“ (17.10.2014 – 31.05.2015; kuraatorid Svetlana Karm, Piret Koosa; kujundaja Maaria Treima).
- „Pronksspiraalidest vaselisteni“ (7.02. – 8.11.2015; kuraatorid Jaana Ratas, Riina Rammo, kujundaja Jaana Ratas. Koostööpartnerid Tartu Ülikooli arheoloogia osakond, Tallinna Ülikooli ajaloo instituut ja Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö osakond).
- „Traditsioon? Inspiratsioon!“ (21.02. – 31.08.2015; kuraator Kärt Summatavet, kujundaja Mae Kivilo. Koostööpartner Eesti Kirjandusmuuseum).
- „Vaevatud artefaktid ekstreemsetes kliimatingimustes“ (22.09. – 8.11.2015; kuraator Kristiina Piirisild, kujundajad Merike Tamm, Kristiina Piirisild. Koostööpartner Teaduskeskus AHHA).

Fotonäitused koridorigaleriis

- „Setomaa – ääreala kuningriik“ (15.10. – 8.11.2015; kuraator ja kujundaja Jérémie Jung. Koostööpartner Prantsuse Instituut Eestis).

ERMi näitusemaja koridorigalerii ja loengusaal

- ERMi 19. koolidevahelise võistujoonistamise tööde väljapanek (5.12.2014 – 18.01.2015; korraldaja Saale Randaru, kujundaja Jane Liiv).
- „Külal külas / Küläl küläh“ (3.02. – 15.03.2015; kuraatorid Leelo Isidora Viita, Margit Korotkova, kujundaja Liisa Murdvee. Koostööpartnerid Koostöö- ja Arenduskoda Võhandu ja Piiriveere Liider).
- ERMi uue hoone kunstikavandite väljapanek (7.04. – 31.05.2015; kujundajad Arvi Tragel, Tiit Sibul).
- „Keeleteadlane Paul Ariste“ 110 (2.02. – 2.05.2015; kuraator Sirje Madisson, kujundajad Sirje Madisson, Jane Liiv).
- „Pühendusega Maarjale“ (11.06. – 30.09.2015; kuraator Sirje Madisson, kujundajad Sirje Madisson, Jane Liiv).

- „Kristjan Raud 150“ (22.10 – 23.12.2015; kuraator Sirje Madisson, kujundajad Sirje Madisson, Jane Liiv).

ERMi raamatukogu vitriininäitused

- „Veski/Nikolai Burdenko/Veski 32“ (17.02 – 19.06.2015; kuraatorid ja kujundajad Kairi Kaelep ja Kristi Ütt).

ERMi postimuuseum

- „Armastuskirjad“ (12.11.2014 – 31.05.2015; kuraator Eve Aab; kujundajad Merike Tamm, Liina Raat, Anneli Kerge. Koostööpartnerid Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu Kunstikool, Omniva).
- „Alasti ilu – akt margil ja postkaardil“ (10.06 – 4.10.2015; kuraatorid Eve Aab, Merike Tamm, kujundaja Merike Tamm. Koostööpartner ERMi postimuuseumi sõprade selts).
- „Tossutäkuga mööda Eestimaad“ (14.10.2015 – 14.05.2016; kuraator Helve Schasmin, kujundaja Jane Liiv. Koostööpartner ERMi postimuuseumi sõprade selts).

Heimtali muuseum

- „Alar Kotli – sümbolite arhitekt“ (6.05. – 31.08.2015; kuraatorid Karin Paulus, Kadri Kopso, kujundaja Velvet).
- „Sõitsid saanid, sõitsid reed ...“ (28.11.2015 – 01.03.2016; kuraatorid Anu Raud, Anna Liisa Sikk. Koostööpartnerid Hellar Mutle, Peep Puna, Anu Raud ja Urmas Tuuleveski).
- Leida Kibuvitsa näputööd (11.04. – 25.11.2015; kuraator ja kujundaja Anna Liisa Sikk).
- Praktikatööd (11.04 – 25.11.2015; kuraator Aet Ollisaar, kujundaja Anna Liisa Sikk. Koostööpartner Tartu Kõrgem Kunstikool).
- „Koolilapse elu kääriga lõigatult“ (23.03 – 27.10.2015; kuraator Leili Viinapuu, kujundajad Leili Viinapuu, Anna Liisa Sikk. Koostööpartner Heimtali Põhikool).
- „Ema ja poeg“ (28.11 – 01.03.2016; kuraatorid ja kujundajad Laine Pukk, Aapo Pukk).

Näitused: Mujal

Eestis

- „Soome-ugri ja samojeedi rahvad“. Jaanuaris Kõrveküla raamatukogus, Jõgeva Gümnaasiumis; veebruaris Põlva Ühisgümnaasiumis; märtsis Võru Kreutzwaldi Gümnaasiumis; aprillis Parksepa Keskkoolis; mais Võrumaa Kutsehariduskeskuses Väimelas; septembris Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudis; oktoobris Värska Gümnaasiumis; novembris Räpina Gümnaasiumis; detsembris Kanepi Gümnaasiumis (kuraatorid Svetlana Karm, Indrek Jääts, Laur Vallikivi; kujundaja Jane Liiv).
- „Siin maal“ 16.02 – 1.05.2015 Eesti Teadusagentuuris (kuraatorid Alar Madison, Maris Rosenthal; korraldaja Tiit Sibul).
- „Otsi kohta ...“ 2.02 – 31.12.2015 Tartu Kiirabi koolituskeskuses (kuraatorid Jaanika Jaanits ja Arp Karm, kujundaja Jane Liiv).
- „Ajanihe. Marimaa pildid“ 2.10 – 23.10.2015 Ruunipizzas, Tartu (kuraatorid Arp Karm ja Svetlana Karm, kujundajad Jane Liiv ja Arp Karm).

- „Linlane ja aed“ 4.05 – 28.05.2015 Tartu Ülikooli Botaanikaaias (kuraator ja kujundaja Nele Tammeaid).
- „Ilmar Breiberg – koolipoisist margikunstnikuks“. Juulis Eesti Filatelistide Seltsi aastanäitusel Tallinnas Audentese Spordigümnaasiumis (kuraator ja kujundaja Helve Schasmin).

Väljaspool Eestit

- „Johannes Pääsuke. Mees kahe kaameraga“ 2.12.2015 – 31.01.2016 Ameerika Filminstituudi Marylandis keskuses (kuraatorid Toomas Kalve, Jüri Karm, Vahur Puik, Kristjan Raba, kujundaja Toomas Kalve).
- „Raudteeaiad“ 9.04 – 15.05.2015 Tuglase Seltsis Helsingis (kuraatorid ja kujundajad Heli Hinto, Kristi Ziugand).
- „Soome-ugri ja samojeedi rahvad“ 26.09.2015 Läti Seltsi majas Riias (kuraatorid Indrek Jääts, Svetlana Karm ja Laur Vallikivi, kujundaja Jane Liiv).
- „Kaetud käega“ 31.10 – 01.11.2015 messil „Scandinavië-XL“, Nijerk, Holland (kuraator Reet Piiri, kujundaja Merike Tamm).

„Vaevatud artefaktid ekstreemsetes kliimatingimustes“. Kõrge niiskustasemega vitriinis vohab pärast kuu aja möödumist hallitus.

Foto: Arp Karm, ERM Fk

Näitusemaja: 1994–2015

ERMi näitusemaja avati 1994. aastal püsinäitusega „Eesti. Maa, rahvas, kultuur“. Vanas raudteeklubi muuseumi jaoks kohandatud hoones leidsid erialast rakendust mitmete valdkondade kuraatorid ja kunstnikud, jättes ülikoolilinna kultuuriellu nähtava jälje. Näitusemajast sai kohtumispaik paljudele kogukondadele ning sihtkoht rahvusvahelistele külalistele, teadlastele ja kunstnikele.

Ühelt poolt ongi näitused ja eriti püsinäitus muuseumi süda, esimene pilt muuseumist ning näituste teemad on kujundanud muuseumi tegevusi ja üritusi kõige otsesemalt. Lisaks leidsid näitusemajas oma kodu ERMi Sõprade Selts, muuseumipedagoogika ruumid ja giidid, koolituskeskuseks kujunenud rahvakultuuri õpitoad ning rahvaröivaste valmistajate kool, üritusprogramm, Maailmafilmi festival, lugematud konverentsid ja loengud, kohvik, pood ning kommunikatsiooni- ja turundusosakond.

Teiselt poolt on ERMi näitusemaja olnud Tartu kultuuripildis see ruum ja keskus, mis on toonud oma võimalustega siia palju rahvast, nii väikseid kui suuri, pakkudes tegutsemisrõõmu nii neile, kes mitmesugustes ringides ja töötubades osalesid kui ka kuulsatele kunstnikele ning teadlastele. Selle maja uksest on sisse astunud mitmed kroonitud pead ja presidendid. Kokku on aastatel 1994–2015 toimunud ligi miljonile külastajale üle 500 näituse ning üle 2000 ürituse ja sündmuse, mis on loodud näitusi lahsti mõtestama, esemete lugusid oskuslikult esitama ja pakutud ideid kinnistama.

Saagu maja!

Eesti taasiseseisvumine tõi ERMi jaoks kaasa ühiskondliku ootuse näidata pärast 50 aastat rahvusliku kultuuripärandit. Direktor Tõnis Lukase ja Riho Illaku eestvedamisel valiti vaheversiooniks omaaegne Tartu Raudteelaste Klubi, mis sai tärkava meelelahutusäri ja maffia meelevaldase asemel õnnelikult muuseumi osaks. Sinna planeeriti Vaike Reemanni kureerimisel ja Tea Tammelaane kujundajakäe all põhjalik püsinäitus. Hoone täieliku ümberehituse sisearhitektiks oli Uko Künnap. Samal ajal planeeriti ka uue hoone ehitust Ra Luhse ja Tanel Tuhali idee-

kavandi „Põhja Konn“ järgi Veski ja Liivi tänava nurgale.

Toomas Määrmann, kes vastutas ehituse eest, on meenutanud, et muuseumide ehitamisega kokku puutunud inimesi ei olnud 1990. aastatel Eestis palju ning planeerimisprotsess oli keerukas. Samas mõeldi koos ERMi teaduritega välja nutikaid lahendusi ja kõik töötasid hoone valmimise ja püsinäituse juures südamega, tihti ka öösel. Hoolimata kahest dekaadist on näitusemaja lahendused püsinud ajatu ja funktsionaalsena ning olnud paljudele muuseumidele eeskujuks.

14. mail 1994 avati pidulikult ERMi näitusemaja ja püsinäitus „Eesti. Maa, rahvas, kultuur“. Avamisel esinesid president Lennart Meri, peaminister Mart Laar, kultuuri- ja haridusminister Paul-Eerik Rummo, TÜ rektor Peeter Tulviste ja paljud teised. Näitust kiideti teemavaliku, tehniliste lahenduste ja kujunduse eest: eestlaste argielu esemeline maailm, rohke rahvaröivaste ja -kunsti väljapanek (eksponeeritud omaaegsetes suurimates vitriinides ja sahtlilahendustes), muutunud talupojakultuur mõisas ja linnas, kombed, vähemusgrupid ning viimases osas 20. sajandi ühiskondlikud muutused, mis tekitasid ka enim diskussioone.

Muuseumide aeg

Muuseum kui institutsioon on selle paarikümne aasta jooksul palju muutunud ning selle tähtsus on maailmas kasvanud, liikudes esemekesksest teaduskeskusest kultuurse vabaajakeskuse poole. Kui 1990. aastatel võis vahetuval näitusele panna välja üle paarituhande eseme, siis uue meedia ajastul luuakse esemete kõrvale hoopis teistsuguseid platvorme külastajatega suhtlemiseks, kus esiplaanil on helid, filmid ja tegevuskeskus.

Näitusest on saanud üks keerukamaid ja interdistsiplinaarsemaid osi muuseumis, kus saavad kokku paljud valdkonnad: teadustraditsioonid ja tänapäevased uurimisteed, kogumisvalikud ja museaalid, säilitamine ja konserveerimine, teadlaste ja kuraatorite interpretatsioonid, kunstnikud, kujundajad ja arhitektid, filmitegijad ja foto-

Näitusemaja: 1994–2015

graafid, IT-spetsialistid ja programmeerijad, uue meedia arendajad, ehitajad ja näitusemeistrid, kommunikatsiooni- ja turundusinimesed, programmijuhid, pedagoogid, giidid ning loomulikult vaatajad ja osalejad. Muuseumide usaldusväarsuse tähtsus ühiskonnas, pidevalt kasvav roll turismitööstuses ning valdkondadevaheline koostöö on muuseumidest loonud ideaalse platvormi ideede katsetamiseks ja ühiskondliku dialoogi arendamiseks.

Publiku ootused

Näitusemaja avamise ajal oli ERMi eesmärgiks näidata oma kogusid ja rääkida kaasa ühiskondlikult olulistel teemadel, kasutades selleks uudset visuaalset keelt. Publik ootas näitustelt uusi teadmisi, mitmekülgset infot rahvuslikust kultuuripärandist. Viimase aastakümne ERMi uuringud on näidanud, et muuseumilt oodatakse ühelt poolt eestlasi kirjeldavaid, eestlust tähtsustavaid ning traditsioone meelde tuletavaid näitusi, aga ka nüüdisaega selgitavaid teemasid. Teisalt eeldatakse, et näitus võiks mõjutada seniseid arusaamu ja seisukohti, rääkida subkultuuridest ja kõigist Eestis elavatest inimestest ning kogukondadest.

Selge on see, et ERMi-sugusel asutusel ei ole ühte publikut, vaid kõnetatakse mitmesuguste huvidega inimesi. Näiteks oli ERMi 2004. aasta näituseplaanis kõrvuti nõukogude perioodi ilmestav kilekotinäitus, fotonäitus vanausulistest, Aafrika kogude näitus, Olga Terri ja Elmar Kitse maalid ning soomeugrilaste pulmakkommete näitus.

ERMi külastajauuringud on ilmekalt kirjeldanud inimeste käitumist näitustel. Näiteks 1999. aasta külastajauuring tegi kokkuvõtte, et keskmiselt viibiti näitusel 15–30 minutit, peamised külastajad olid 19–30aastased (75% naised), 15% külastajatest süvenes ja 85% vaatas pealiskaudselt. Enim tähelepanu said videod (50% ajast), üsna ühepalju vaadati esemeid ja fotosid ning loeti tekste. Väärtuslikuks tagasiside allikaks on olnud ka külalisteraamatud, kuhu kirjutatakse siiski harva sisulisi kommentaare – reeglina jagatakse näitusel tekkinud positiivseid emotsioone. Enim on kutsunud kaasa mõtlema ja pliiatsit haarama näitused, mis on seotud inimeste igapäevase eluga, mida tuntakse, mäletatakse ja millel on isiklik kokkupuude.

Kui vaadata ERMi näituste peamisi külastajagruppe, siis kindlasti on kõige suuremaks olnud haridussektor. Olulisemad võrgustikud on hargnenud kõrgemate õp-

Näitusemaja: 1994–2015

peastmete juurest – Tartu Ülikoolist, TÜ Viljandi Kultuuriakadeemiast, Tartu Kõrgemast Kunstikoolist, Tartu Kunstikoolist ja Eesti Kunstiakadeemiast. Kui välja tuua näitusemaja keskmine külastaja, siis on selleks kõrgharidusega (või seda omandav) naine vanuses 19–45 ning linnast pärit perekond. Suvine turismihooaeg on muidugi tudengilinnale omaselt teistsugune, siis jõuavad ERMi pered Saksamaalt, Venemaalt, Soomest, Jaapanist, Kreekast ja muidugi Lätist. Euroopa rahvusmuuseumide uurimisprojekt EuNaMus, kus osales ka ERM, näitas ka, et enam kui pooltel kordadel külastati ERMi näitusi eesmärgiga saada uusi teadmisi. Peamiselt jäid külastajatele meelde rahvariided ja käsitöö ning eri ajastute kodud.

Näituste teemad

Kõige laiemalt võiks ERMi näitusi nimetada kultuuride näitusteks. Rohked argikultuuri näitused keskendusid ühele fenomenile: „Eesti naine muutuv asjas“ (1996, kuraatorid Ellen Värvi, Reet Piiri, kujundaja Annika Künnap), „Kohvinäitus“ (1997, kuraatorid Anu Järs, Piret Õunapuu, kujundaja Taisi Kadarik), „Kolimine. Interjäär II“ (1999, kuraatorid Vaike Reemann, Piret Õunapuu,

kujundajad Tea Tammelaan, Mari Kadanik), „Muuseum näitab keelt“ (2010, kuraatorid Kristiina Ross, Tiit Hennoste, Kristel Rattus, Tiit Sibul, kujundajad Arhitektuuribüroo 3+1). Samuti vaadeldi konkreetset ajast toimuvaid muutusi: „1913 – kaugel ja lähedane“ (1995, kuraatorid Piret Õunapuu, Anu Järs, Ülle Jäe, kujundaja Taisi Kadarik). Edasi liiguti 2000. aastatel nõukogude perioodi suurte kogumis- ja teadusprojektidega näitusteni, millega kaasnes alati nostalgia ja ideoloogia piiridest alguse saanud diskussioonikonflikt: „Kolhoosi elu Oisu piirkonnas Järvamaal“ (2002, kuraator Indrek Jääts, kujundaja Jane Liiv), „Kile kotti!“ (2004, kuraator Anu Järs, Kristi Kaljumägi, kujundaja Vahur Puik), „Ise söime, ise jõime ... Toidukultuurist Nõukogude Eestis“ (2006, kuraatorid Reet Piiri, Terje Anepaio, Ellen Värvi, kujundajad Imbi Kruuv, Irene Sepping, Jane Liiv), „Nõukogulik lähetus ellu – noorte suvepäevad Eesti NSVs“ (2007, kuraator Ellen Värvi, Terje Anepaio, Anu Järs, kujundajad Iir Hermeliin, Peeter Paasmäe).

2010. aastate linna- ja tarbimiskultuuri näitused üllatasid külastajaid argise muuseumiseerimisega ning näituselabori väljapanekutega, mis tuli vaatajal endal sisuga täita: „Ostupalavik: tarbimiskultuur Eestis

Näitusemaja: 1994–2015

1990.–2000. aastatel“ (2012, kuraatorid Pille Runnel, Ehti Järv, kujundajad Arhitektuuri-büroo 3+1), „#Niisama linnas“ 2014 (kuraatorid Ehti Järv, Kadri Kallast, Pille Runnel, kujundajad Arhitektuuri-büroo 3+1).

Kindlasti jäävad külastajate kätele meelde ka tegevuskesksed projektid: „Siga seebiks. Traditsioonilised töövõtted kaasajal“ (2008, kuraatorid Kristel Rattus, Liisi Jääts, Ange Vosman, kujundaja Maarja Roosi), ning kuraatoritele mahukad rahvusvahelised näituseprojektid: „Euroopa maitset“ (2011, kuraatorid Terje Anepaio, Ellen Värvi, Reet Piiri, kujundajad Jane Liiv, Arvi Tragel, Tiit Sibul). Tegevust alustas ka näituselabor ning 2010. aastatest hakati korraldama avatud kuraatorlusega näitusi, mis töid väljapanekuid kureerima muuseumitööga mitteseotud inimesi.

1990. aastatest said alguse ka museoloogiakriitilised näitused, mis mõtestasid kogumist ja kogusid, näiteks „Esemed ja kola“ (1997, kuraator Art Leete, kujundaja Sven Saag), „Andumus ja kirg“ (1999, kuraator Art Leete, kujundaja Ilmar Kruusamäe), „Originaal ja pettus“ (1999, kuraatorid Vaike Reemann, Piret Öunapuu, kujundaja Jane Liiv), „Palju toredaid asju“ (2003, kuraatorid Riina Reinvelt, Eevi Astel, Kaie Kukk, Eve Kasearu, Maire Kuningas, Karin Austa, kujundaja Jane Liiv).

ERMi osaks on olnud rõivastuse arengu kaardistamine: „Rahvarõivas kui sümbol“ (1998, kuraator Reet Piiri, kujundaja Alide Zvorovsky), samuti on välja pandud norra, soome ja saami jpt rahvarõivaid. On olnud muutuva moe ning nüüdisaegse moe näitisi: „Mood. Aeg ja meie“ (2000, kuraatorid Ellen Värvi, Reet Piiri, kujundajad Reet Ulfsak, Ervin Heigo Seppel), lisaks ühe esemegrupi ülevaatenäitused (jalanõud, sukad, kindad, mütsid jpt). Rahvakunsti on vaadatud nii selle mõjutajatest („Barokk tikub talutarre“, 1997, kuraatorid Eve Otsavel, Kaalu Kirme, kujundaja Riin Somelar), inspireerimisest („Viinapuuväät ja maasikakiri I“, 2001, kuraator Vaike Reemann, kujundajad Tartu Kõrgema Kunstikooli üliõpilased, ning

„Viinapuuväät ja maasikakiri II“ 2005, kuraatorid Vaike Reemann, Ülle Kruus, Kersti Koll, kujundaja Dénes Farkas) lähtudes. Lisaks on toimunud mitmed soome-ugri näitused (kuraatorid Art Leete, Svetlana Karm, Heno Sarv, Edgar Saar, Aleksei Peterson, Piret Koosa, Indrek Jääts, Laur Vallikivi jpt), intrigeerivad maailmakultuuride näitused ja kvaliteetsed fotonäitused.

Kunsthuviline publik rõõmustas 1990. aastatel, kui sai näitusemajas näha kadunud Matti Miliuse kogust (1997) üles leitud Ilja Kabakovi maali. Sealsamas näitusesaali keskel kõrgus ka Leonhard Lapini kummaline kompositsioon, rabades oma dokumentaalsusega. Isegi baltisaksa graafika mõjus uuesti raamituna värskena ja talupojastseenid kuidagi eluterve huumorina (2007, kuraatorid Maris Rosenthal, Eevi Astel, kujundaja Jane Liiv). Tõeliste uuendajatena jõudsid näitusesaali möllama [Mobil] galerii põlvkond (1996, 1997), Linnapi-koolkonna noored foto- ja installatsioonigurud (1999), ehtekunstnike rühmituse F.F.F.F. ägedad naised (1997) ning Sorose Kaasegse Kunsti Keskuse õitseajal näidatud kunstiprojektid Jaan Toomikult ja Ene-Liis Semperilt (1997). Terje Toomistu ja KIWA lähenesid hipipõlvkonnale nii, et täitsid ruumi loomingulisuse ja ajastu materjaliga: „Nõukogude lilled: 70ndate psühheedealne underground“ (2013). Sama tegid muuseumi katuse all kunstnikest dokumentalistid Eve Kiiler, Ly Lestberg ja Liina Siib, kes töid majja ka uut publikut. Ja kuhugi ei kadunud lihtne Eesti maastiku lugu: Ingmar Muusikuse fotonäitusest „Siin maal“ (2008) koos folklorist Madis Arukase kontseptuaalsete tekstidega sai lõpus üks kõige rohkem ringi rännanud näitusekomplekt peale näitust „Johannes Pääsuke. Mees kahe kaameraga“ (2003, kuraator ja kujundaja Toomas Kalve).

Pikemalt saab näitusemajast lugeda raamatust: „Etteaste. ERMi näitusemaja 1994–2015“, Tartu, 2015. Koostajad Agnes Aljas, Jane Liiv, Kristjan Raba; toimetaja, kujundaja ja küljendaja Tuuli Kaalep; kaas Jane Liiv.

Postimuuseum: 2015

Postimuuseumi läinud aasta olulisimaks märksõnaks oli *maailma esimene postmark*. Black Penny ehk esimese postmargi ilmumisest möödus 175 aastat ning seda sai näha meie muuseumis. Mustadel ja sinistel markidel oli kuninganna Victoria kujutis ja neid müüdi juba 1840. aastal ühepennistena üle 63 miljoni ja kahepennistena üle 5 miljoni. Eestis on Black Penny margi kogujaid vähe, aga hea koostöö filatelistidega tegi selle väljapaneku siiski võimalikuks.

Samas pole vist teemat, mida markidel ei oleks kujutatud. Nii võib ka filateliaanäitusest saada kunstiajalootund aktimaalide kaudu. Näitusel „Alasti ilu“ oli väljas 35 riigi kunstimarke aastatest 1961–1986 ja harul-

dased postkaardikogud aastatest 1900–1920, mis oli välja antud Prantsusmaal, Saksamaal ja Venemaal. Näitusel oli ka Johann Köleri 175. sünniaastapäevale pühendatud margiplokk, millel on fragment maalist „Eeva granaatõunaga“.

Eesti Raudtee sai 145-aastaseks 2015. aastal ning raudteeliinide väljaehitamisel oli suur roll postivahetuse kiirendamisel. Teades, et kiri liigub postivaguniga, võis 1870. aastatest saata julge südamega postkaardi tekstiga: „Tule mulle homme lõunasele rongile jaama vastu“.

Postimuuseum osales uuel laste ja noorte festivalil „Avatud mänguväljad“ koos 13 muuseumiga üle Eesti.

Selle foto tõi postimuuseumisse üks hea külastaja. See on tehtud 1934. või 1935. aastal Tartu ajaloolise postimaja (Rüütli 15) ees. Postiljon oli tollal oodatud inimene ja kiri oli enamasti ainuke suhtlemisvahend. Foto omanik oli Eduard Tungel (1906–1990; pildil teises reas vasakult esimene), kes oli postitööl 30 aastat.

Heimtali muuseum: 2015

2015. aasta algas ERMi Heimtali muuseumis harjumuspäraselt rahulikult, kevadet ilmestasad juba uued näitused nii muuseumis kui ka rahvamajas. Maikuust lõi Heimtali laat muuseumi kihama ning suvi oli nii turistide kui ka tudengite päralt. Sügisel saabus taas vaiksem hingetõmbepaus, millele järgnesid meeleolukad jõulunäitused.

Märtsist kuni novembrini eksponeeriti Tartu Kõrgema Kunstikooli praktikatöid, kus kaks tudengit olid valmistanud koopiajoonised Leida Kibuvitsa käsitööesemetest, kes on nooruses õppinud Pallase Kunstikoolis ja teinud kostüüme, ehkki tuntuks kogunud rohkem kirjanikuna. Põnevatest kostüümidest sai inspiratsiooni kogu näitus, mis laienes lõpuks ka teiste Leida Kibuvitsa esemete võrra.

Kevadnäitus koos kohaliku kooliga on juba ammune traditsioon ja nii avati märtsis näitus Heimtali Põhikooli õpilaste käärilõigetest. Mõisahärrale meeldis omal ajal käärilõikeid teha ning nüüd proovisid õpilasedki selles tehnikas ümbritsevat jäädvustada. Käärilõikelised autod, kassid-koerad, linnud ja lilled kaunistasid muuseumi esimest korrust sügiseni.

Aprillis käis „Ööülikool“ Anu Raul Kääriku talus külas. Ühtlasi räägiti klassitoas lugusid ning aidati vanasse rahvamajja üles panna Alar Kotli elust jutustav rändnäitus. Vihma sadas ning see kõik toimus vihmavar-

jude all ning kaamerasilma ees koos mikrofonide ning publikuga. Suvel sai aga vaadata nii maailmafilmi kui ka Pärnu antropoloogiate festivali filme. Alar Kotli tehtud jooniste järgi valmistatud rahvamaja lampide all oli vaatamiseks mõnusasti ruumi.

Suviste traditsioonidena jätkusid nii rahvakultuuripraktika kui ka lastelaagrid. Esimesena külastasid muuseumi ERMi lastelaager ning seejärel C!FP lastelaagrite kokkutulek. Suvine Eesti Kunstiakadeemia praktika keskendus rahvakunstile kui inspiratsiooniallikale ning sügisel Tartu Kõrgema Kunstikooli tudengid koopiajooniste valmistamisele.

Jõulud tulid Heimtalisse uhkelt. Rahvamajja sõitsid saanid ja reed ja välja oli pandud saani-, sõidu- ja pulmatekke muuseumi kogudest. Näitus pakkus silmarõõmu ka 130le ERMi Sõprade Seltsi liikmele, kes jõulupeo puhul muuseumis käisid. Muuseumimajas olid Aapo ja Laine Pukki joonised, kus poeg valis pildid ning ema rääkis loo juurde.

Ainulaadselt hästi säilinud endise vallakeskusena on Heimtali muuseumihoone ja seda ümbritsevate majade korrastamine läinud 2015. aastal edukalt. Avati Heimtali muuseumi sõprade seltsi maja koos kohvikuga Linnupete. Suvel töötasid ning ööbisid seal tudengid ning paljud muuseumi sõbrad, kes soovisid Heimtalis pikemalt aega veeta.

Kaader näitusest „Leida Kibuvitsa näputööd“.

Foto: Anna Liisa Regensperger

Programm: 2015

Näituste programm

ERMi näitusemaja tähistas oma viimast tegetsemisaastat nime all „Viimane vanaaegne semester“, millega kutsuti külastajaid veel viimast korda vaatama püsinäitust „Eesti. Maa, rahvas, kultuur“. Toimused populaarsed temaatilised kuraatorituurid (Vaike Reemann, Reet Piiri, Tõnis Lukas, Virve Tuubel, Tea Tammelaan, Piret Õunapuu). 11. juunil peeti näitusemaja viimast sünnipäeva, mida tulid tähistama ligi paarisaja osaleja seas ka näitusemaja loomise juures olnud võtmeisikud, näituste tegijad ning töötajad läbi aegade. Näitusemaja tegevus võeti kokku ka kogumikuga „Etteaste. ERMi näitusemaja 1994–2015“, samuti esitleti ERMi uut hoonet tutvustavat, mille lõpuloos esitaja Koit Toome andis ka püsinäitusel kontserdi.

Näituse „Pronksspiraalidest vaselisteni“ programmi kuulus neli praktilise sisuga õpituba, laulumängupäev peredele ning kaks teadusliku sisuga kuraatoriekskursiooni, kaasa aitasid Õpetatud Eesti Selts, ERMi Sõprade Selts ja Kirjandusmuuseum.

Konserveerimisosakonna eksperimentaalne näituse „Vaevatud artefaktid ekstreemsetes kliimatingimustes“ lisana toimusid pere- ja õppepäevad, kus vaadeldi eksperimentaallabori keskkonnas materjalides toimuvaid muutusi kuumas, kuivas, niiskes, külmas ja intensiivse valgusega vitriinis ning tutvuti konservaatorite tööga. Toimused loengud Tartu Kõrgema Kunstikooli tudengitele ning tunnid koostöös füüsika- ja keemiaõpetajatega.

Soome-ugri teemad

Fennougristi ja keelemehe Paul Ariste sünniaastapäeva tähistamisele pühendatud ettekandepäeval toodi välja unikaalseid filmimaterjale arhiivist. Hõimukuu sai näitusemaja taas Eesti Kultuuriseltside Ühenduse raamatutalade toimumispaigaks koos perepäevaga „Hõimurahva tuba“. Traditsiooniliselt tutvustati ka hiljutisi ERMi välitöid soome-ugri rahvaste juurde. Koostöös Tartu

Vaike Reemanni kuraatoritund ERMi püsinäitusel „Eesti. Maa, rahvas, kultuur“.

Foto: Anu Ansu, ERM Fk

Ingerisoomlaste Seltsiga toimusid ingerisoomse filmipäevad, millele aitas kaasa ka Soome YLE telekanal.

Tartu ja üle-eestilised kultuurisündmused

Traditsiooniliselt toimus ERMi näitusemajas Eesti Vabariigi aastapäeva ja emakeele päeva tähistamine, teadlaste öö ja muuseumiöö, kus külastajaid paelus uue maja näituse eksponaat „Vaibamuusikamängija“ (Peeter Rebane ja ERMi vaibaportaal), mis lõi mustritest helisid. Emakeelepäeva tähistati ettekannete ja muusikaga: esinesid ERMi direktor Tõnis Lukas, folklorist Marju Kõivupuu („Mis meelel, see keelel“) ja teadur Kristel Rattus („Keelte keetmine ERMi uuel püsinäitusel“), musitseerisid Marju Varblane viiulil ja Karl Laanekask bandžol.

2015. aasta oli muusika-aasta. ERMi näitusemajas toimus kuus kontserti ning kolm üritust sarjast „Helikoosolek“, sh ERMi näituste helikujunduste kontsert (Tõnis Kreinin, Kristjan Raba). Kuulajad said nautida eripalgelist muusikat (näiteks Raun Juurikas, Kadri Voorand trio, Toivo Sömer, Ud-

Programm: 2015

murdi lauluansambel, Külli Org ja Marge Venkov).

Nii teater kui muusika ulatusid Raadile, kus toimusid traditsiooniks saanud punkrokkmuusikale pühendatud festival „Punk'n'Roll“ ning Tartu Uue Teatri lavastused „1987“ (Draama festivali publikupreemia) ja „Odysseia“.

Ajarännakute algus

Koostöös Tartu Linnamuuseumiga toimus 30. mail Raadi pargis ajarännaku aktiivõppemeetodi arendamise pilootprojekt „Ajarännak keskaega. Dorpati linnamõis issanda aastal 1399“. Muuseumile andis see võimaluse proovida üht aktiivõppeprogrammi tulevasele väliajal ning viia osalejad ühte konkreetsesse ajaloolisse hetke ja päeva. Antud juhul sai päev valitud 1365. aastal Tartus (Dorpatis) sündinud ning hiljem rikka Brygge kaupmehe Hildebrand von Veckinghuseni elulugu uurides. Selgus, et aastal 1399 reisis ta Novgorodi uusi kaubalepinguid sõlmima ning tõenäoliselt

külastas ka oma sünnilinna Dorpatit. Päeva vedajad Saale Randaru ja Kaari Siemer olid ajarännaku üles ehitanud sellele päevale, mil Ratshofis toimus kaupmees Veckinghuseni saabumise auks korraldatud kevadpidu. Tartu Katoliku Kooli 4. b klassi õpilased mängisid vanu mängu, õppisid käsitöömeistritelt, relvasepalt, apteekrilt ning kuulasid rändmunga ja toomhärja pajatusi. Koos lapsevanematega valmistati ette pidusöök, kuhu saabus pidulikult ka „härja Veckinghusen“.

Näitused 2015

2015. aastal toimus ERMis 415 ekskursiooni, programmi ja üritust	
Kooli- ja lasteekskursioonid	162
Täiskasvanute ekskursioonid	145
Muuseumipedagoogilised üritused, loengud	45
Muud üritused	63

Enne töö ja siis lõbu. Ajarännaku osalejad vett tassimas.

Foto: Ene Andresen

Programm: 2015

Näitusekülastajad 2015

2015. aastal osales ERMi ekskursioonidel, programmidel ja üritustel 45 700 külastajat	
Kooli- ja lasteekskursioonid	2 900
Täiskasvanute ekskursioonid	3 200
Muuseumipedagoogilised üritused, loengud	5 600
Muud üritused	34 000

Koit Toome ERMi 106. sünnipäeval.

Foto: Arp Karm, ERM Fk

Püsinäitus muutus 2015. aasta teisel poolel vahelaoks uude majja kolmise eel.

Foto: Anu Ansu, ERM Fk

Programm: Maailmafilm

Ma sõltun tegelikkusest ja annan oma saatuse selle kätte. Ja mida enam ma sellest kinni hoian, seda ausamad ja autentsemad on mu lood. See on minu viis maailma paremaks muuta.

Albert Maysles, dokumentaalfilmide ristiisa

12. Maailmafilmi festival toimus 14.–21. märtsini. Põhiprogrammis linastus ligi 60 filmi, nii rahvusvahelistel filmifestivalidel juba tähelepanu äratanud ja auhindu võitnud dokfilme kui ka uusi tulijaid. Igal aastal on programmis ka visuaalantropoloogilised filmid ja kultuuripärandi küsimustega tegelevad dokumentaalfilmid.

Maailmafilmi eriprogramm „Lähenedes visuaalsele antropoloogiale“ kaardistas visuaalse antropoloogia kasutusviise, sh visuaalse antropoloogia ja etnograafilise filmi osa antropoloogilises uurimistöös. Etnograafilises filmis on kaua aega domineerinud antropoogi- ja filmitegijakeskne lähenemisviis. Paljuski vaatlevale filmikeelele toetuvad etnograafilised filmid said suhteliselt igavate, eriliste kunstiliste ambitsioonideta linateoste maine. Etnograafia – see tähendab kiretuud filme, mida tuleb vaadata (kauge) kultuuritava ja (võõra) elulaadi tundma õppimiseks.

Tegelikult on etnograafiline ja antropoloogiline film end juba ammu tõestanud mitmekülge ja sügavuti mineva dokfilmi suunana, millel on oma eksperimenteerimisluguses kohati võtmeroll dokumentaalfilmi

uuenemises. Maailmafilmi põhiprogrammis linastus antrodokkidest näiteks Stephanie Spray ja Pacho Velezi „Manakamana“. Filmi tootjaks on Harvardi Sensorse Etnograafia Labor ja see jõudis eelmisel aastal ka sajakonna dokumentaalfilmi hulka, mille seast valiti Oscari nominendid.

Festivali üheks keskseks teemaks oli haavatavus ning filmide vahendusel uuriti selle tähendusi. Haavatavusest saab mõelda personaalsel tasandil (kui emotsioonist ja seostest kunsti või teadustööga), aga see mõiste on olulisel kohal ka ühiskonna mõistmisel (poliitilised, sotsiaalsed, tehnoloogilised aspektid). Nüüdisaegset ühiskonda nimetataksegi riskiühiskonnaks: risk olla haavatav. Haavatavus on inimkogemuse keskne osa, mis annab sellele tähenduse. Inimese kõige nõrgemad kohad võivad olla need, mille vastu ehitatakse kõige tugevam kaitse, aga nendega võib tegeleda ka nii, et sellest sünnib midagi uut. Haavatavus on sild teiste inimeste, armastuse, rõõmu, loovuse ja empaatiani.

14.–19. märtsini toimus ERMis festivali raames noortele mõeldud töötuba, mis keskendus peaaesjalikult antropoloogilisele filmile. Seda juhendasid ERMi uurimisassistent Karin Leivategija ja festivali vabatahtlik Liisi Reitalu.

Festivali taga on lisaks korraldajatele hulk inimesi ja asutusi, sh festivali rahastajad ja partnerid: Eesti Filmi Instituut ja

Tartu Linnavalitsuse kultuuriosakond. Olulisteks koostööpartneriteks olid 12. hooajal festivalile ka disainistuudio Fraktal, Prantsuse Kultuuri Instituut, Tartu Uus Teater ning Elektritheater, Kunsti ja Sotsiaalpraktika Keskus MoKS, Genialistide Klubi ja mitmed teised.

Publik filmiootel.

Foto: Liisi Reitalu

Rahvakultuuri nõuandekeskus: 2015

2012. aastal teadusosakonna juurde loodud keskuse eesmärk on väärtustada rahvuslikku kultuuripärandit. Nüüdseks on keskus juba neli aastat tegelenud rahvakultuurialase teaduspõhise nõustamise ja koolituste korraldamisega. Üheks tööloiguks on populaarteaduslike trükiste ja meetodiliste materjalide koostamine ning väljaandmine.

Koostöös rahvakultuuri keskusega töötab ERMis rahvarõivaste valmistajate kool. Õppetöö algab kostüümi komplekteerimisega muuseumikogude (esemete, käsikirjaliste arhiivimaterjalide, fotode ja jooniste) põhjal ja muuseumitöötajate nõustamisel. Edasine õppetöö toimub kord kuus nädalavahetustel. Asjatundjatest õpetajate käe all valmib kahe õppeaasta jooksul valitud kihelkonna rahvarõivakomplekt koos kõigi lisanditega. Seejärel toimub lõputöö (praktiline ja kirjalik töö) kaitsmine. Rahvarõivakooli viimane lend alustas õppetööd 2015. aasta jaanuaris ja lõpetab 2017. aasta algul.

2015. aastal toimus 14 õpituba, millest üheksa olid kahe-kolmepäevased kursused, väikekandle õpituba aga kestis viis päeva. ERMi kursuste ja õpitubade kõrge taseme kindlustab uurija ja meistri koostöö. Iga õpituba koosneb sissejuhatavast teoreetilisest osast, kus antakse ajalooline ülevaade konkreetsest töövõttest ja selle rakendusvõi-

malustest. Näitlikustamiseks ja eeskujuks kasutatakse ERMi kogude esemeid. Sellele järgneb praktiline pool, nn meistritl õppimine – ühe või mitme päeva jooksul saadakse selgeks konkreetne töövõte. Kursustel osalejad hindavad kõrgelt võimalust õppida originaalesemete kaudu. Meistriteks on pärandtehnoloogid ja traditsioonikandjad.

2015. aasta õpitoad:

- Kristi Jõeeste meistiklass – Kristi Jõeeste
- Tikitud sussid – Kristin Sulg
- Pastelde tegemine – Katrin Koch-Maasing
- Kõlavöö kudumine – Age Raudsepp
- Tohutööd – Jaan Keerdo
- Villatööd ja ketramine – Liis Luhamaa
- Kirivöö kudumine – Piia Rand
- Indigoga värvimine – Liis Luhamaa
- Haapsalu salli kudumine – Pille Källe
- Väikekandle valmistamine – Roland Suits
- Vana puitmööbli hooldamine – Indrek Tirrul
- Põhja-Eesti lillkirja tikkimine – Külli Valk
- Villase lõnga värvimine kangavärvidega – Age Raudsepp
- Telgedel kudumine (algajatele) – Age Raudsepp

Viimane Tartu rahvarõivakooli lõputööde kaitsmine ERMi näitusemajas, 6.06.2015. Fotol on Kaja Laursoo, kes valmistas Põide naise rahvarõivad.

Muuseumiõpe: 2015

2015. aasta oli ERMi haridustegevuses eriline. Planeerisime uue maja haridustegevust ja töötasime välja pedagoogilisi programme. Olulisemate sündmustena jäävad meelde hariduskeskuse arendamine, koostöölepingute sõlmimine Tartu gümnaasiumidega ning uue maja näituste giidikooli tegevus.

Peamised tööd olid seotud uue maja haridustegevusega. Koostöös ajalooõpetaja Liia Vijandiga analüüsiti valmivat Eesti püsinäitust ning töötati välja ideed uute haridusprogrammide ja marsruutide loomiseks. Augustis alustas hariduskeskuse projektjuhina tööd Kaari Siemer, kelle ülesandeks sai tulevase hariduskeskuse tegevuse väljaarendamine ja koordineerimine. Septembris sõlmis ERM kuue Tartu gümnaasiumiga koostöölepingu, eesmärgiga parandada gümnaasiumihariduse kvaliteeti ning kaasata õppetöösse muuseumi teadlasi, koguhoidjaid ja pedagooge ning materiaalselt baasi. Oktoobris alustati uue maja näitusegiidide koolitamist ning koostöös püsinäituste teemakuraatorite ja kujundajatega valmis mahukas koolituskava. Giidikooli registreerus ligi 150 huvilist.

Toimused traditsioonilised üritused ja osaleti mitmetes koostööprojektides. Juunis viiendat korda aset leidnud lastelaagris „Kirju-mirju Eestimaa“ käidi külas vanasulistel, setudel ja tartlastel. Ave Kikase korraldatud kolmandas pärimuskultuuri giidikoolis osalesid seekord peamiselt mõisakoolide õpilased. Koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Eesti Kirjandusmuuseumiga toimus detsembris lasteaiaõpetajate eesti keele koolitusseminar „Üki, kaki, kommi, nommi ...“, mille teine päev toimus Eesti Rahva Muuseumi näitusemajas ja oli suunatud praktiliste oskuste ja kogemuste omandamisele.

Kokkuvõtteid tehti 2015. aastal ka eesti muuseumihariduses. 27. veebruaril tähistati muuseumihariduse 20. sünnipäeva konverentsiga Eesti Vabaõhumuuseumis, kus kõneles ERMi giid-metoodik Virve Tuubel teemal „Meie muuseumipedagoogika võlud ja valud“. Aasta lõpuks valmis Virve Tuubeli osalusel muuseumihariduse elektrooniline sõnastik „Sõnastaja“ 103 erialaterminiga.

Pärimuskultuuri giidikooli õpilased õppepäeval ERMi arhiivis.

Foto: Ave Kikas

18. veebruaril ei takistanud külm ja tuuline ilm vastlapäevaliste lustimist Raadi mõisapargis. Muuseumi sõbrad olid vaprale korraldusmeeskonnale abiks. Foto: Sirje Madisson

Omakultuuride osakonna tegevusvaldkond on seotud muuseumitöötajate koolituste korraldamise ja muuseumidevahelise koostöö arendamisega. 2015. aastal toimusid lisaks konverentsi „MusKul{A}tuur“ korraldamisele, mis keskendus teadusteatrile (ajaloo)muuseumis, mitmed koolitused muuseumitöötajatele. Need said teoks koostöös muuseuminõukogu hariduskomisjoniga ning suuresti Kultuuriministeeriumi toetusel.

Näiteks toimus koolitus, kus esinesid Taani, Rootsi ja Inglismaa spetsialistid ja tutvustati vähemusrahvuste kaasamist alates osalusnäitustest kuni muuseumisõprade tegevuseni. Eraldi koolitus toimus saalitöötajatele ja kassapidajatele, neile räägiti teemal „Erivajadusega inimene muuseumis“, mis haaras nägemis-, kuulis- ja intellektipuudega muuseumikülastajatega suhtlemist.

Lisaks toimusid koolitused direktoritele, koguhoidjate koolitus kandis pealkirja „Muuseumikollektsioonide kujunemine ajaloos. Kogude atraktiivne tutvustamine ja nendega seonduvate lugude jutustamine külastajatele“ ning juhtimiskoolitus väikemuuseumide keskastmejuhtidele. Teist korda organiseeriti muuseumipedagoogidele kolmepäevane suvekool, mis toimus seekord Tallinnas. Suvetooli teemaks oli „Külastusprogrammid“, mille käigus kehatas ligi 60 muuseumiõpetajat lasteks, et programmid ise läbi mängida.

Aktiivse keskusena on ERM partner ka Tartu Linnamuuseumile projektis „Endine ja praegune Ülejõe“, mille käigus uuritakse Tartu Ülejõe linnaosa. Samuti võttis ERM osa esimesest linnaosapäevast ning tegi intervjuusid seal elavate inimestega.

ERMi Sõprade Selts: 2015

ERMi sõpradel oli tegus aasta. Toimetamist jätkus nii muuseumi sees kui selle ümber, saadi kokku seltsi üritusteks, suheldi listis ja Facebookis ning operatiivne teave muuseumis ja seltsis toimuvast jõudis liikmeteni ka kodulehe kaudu. Lisaks ilmus seltsi aastaraamat Lee, mis kandis 21. numbrit. Aasta lõpuks tõusis seltsiga liitunute arv 1590ni. Muuseumi mõtte toetajaid on lisaks Eestile ka Rootsis, Kanadas, Soomes, Austraalias, Venemaal ja Saksamaal.

Üritused

Selts jätkas Eesti Rahva Muuseumi tegevust tutvustavate ürituste ja näituste korraldamist. Regulaarselt toimusid teabepäevad koolides (Viljandi Gümnaasiumis, Põlva Ühisgümnaasiumis, Võrumaa Kutsehariduskeskuses, Värskas Gümnaasiumis, Vastseliina Gümnaasiumis, Räpina Gümnaasiumis), kus muuseumi lugu ja seal pakutavat tutvustasid ERMi direktor Tõnis Lukas, teadur Piret Öunapuu, giid-metoodik Virve Tuubel ja giid Natalia Pyllu. Juba kuuendat korda aitas selts Petseri Lingvistilises Gümnaasiumis tähistada eesti keele päeva.

ERMi näitusemajas toimus seltsi korraldamisel kuus üritust, millest suurim oli emakeelepäev, kus esinesid ERMi direktor Tõnis Lukas, folklorist Marju Kõivupuu („Mis meelel, see keelel“), ERMi juhtteadur Kristel Rattus („Keelte keetmine ERMi uuel püsinäitusel“), musitseerisid Marju Varblane viiulil ja Karl Laanekask bandžol. Hõimupäeva tähistati Eesti Kultuuriseltside Ühenduse raamatulaada ja perepäevaga „Hõimurahva tuba“.

Lisaks toimus Raadil vastlapäev ning juba üheksandat korda oli selts võidupüha ja Tartu linna jaanilaupäeva peakorraldajaks. Programm kestis kümme tundi ja seal osales üle 8000 inimese. Perepäeval sai askeldada käsitöölinnakus, mängida õuemalet ja -kabet, osaleda orienteerumismängus ning ajaloooksursioonidel. Õhtul süütasid järve kaldal jaanitule Tartu naiskodukaitsjad, tervitussõnad ütles linnapea Urmas Klaas, ansamblitest esinesid Duo Malva ja Kirsipu, Super Hot Cosmos Blues Band ja Boogie Company.

Selts on Raadi puhkevõimaluste arendamiseks projektide toel ostnud laudu-pinke,

14. jaanuaril avanes ERMi rändnäitus „Soome-ugri ja samojeedi rahvad“ Jõgevamaa Gümnaasiumis. Uudistajad olid kohe kohal. Foto: Sirje Madisson

ERMi Sõprade Selts: 2015

välitualette, telke, õuemale ja -kabe nupud ning mugava käru nuppude transportimiseks. Inventar võimaldab ürituste eelarves rendikulude arvelt tõsta kultuuriprogrammi kvaliteeti.

Kuna seltsi tegevus on jätkuvalt projekti-põhine, siis rahastati üritusi Tartu linnale ja vallale, Hasartmängumaksu Nõukogule, Eesti Kultuurkapitalile ja Kohaliku Omaalgatuse programmile esitatud taotluste alusel.

Koostöö ja vabatahtlik tegevus

Selts on aastaid teinud koostööd kirjandusfestivali Prima Vista korraldajatega, Merekeskuse Vellamo Sõprade Seltsiga, mitmete rahvuskultuuriseltside ja Eesti Kultuuriseltside Ühendusega. Jätkus koostöö Tartu linna, Tartu valla, Tartu Ülikooli, teiste muuseumide ja kultuuriasutustega. Novembris käis seltsi juhatus Narva Muuseumi kutsel konsulteerimas sealset Muuseumisõprade Seltsi. Oma kogemusi on selts jaganud ka „Mulkide Almanaki“ kaudu.

Koostöös seltsi juhatuse liikme Fenno-Ugria Asutuse nõuniku Jaak Prozesega jätkus kontaktide loomine Venemaa soome-ug-

ri rahvaste etnograafiliste muuseumidega, et aidata vajadusel luua nende ümber meiega analoogseid tugistruktuure. Uueks traditsiooniks saab vabatahtlikest abilistest Jakob Hurda haua korrastamine Raadi kalmistul, mille haljastusprojekt telliti 2015. aastal.

Aasta jooksul toimus kolm õppereisi, millest võttis osa üle 200 seltsi liikme nii kodu- kui välismaalt. Maikuus käisid sõbrad ajaloo- ja kultuurireisil Rootsis Ölandi saarel, augustis Portugalis ning detsembris viis üheksas mõisareis huvilised Heimtalisse, kus seltsi auliikme Anu Raua juhendamisel tutvuti lisaks mõisale ka Heimtali muuseumiga.

Kui 2015. aasta lõpul käivitus ERMi giidikool, siis oli nende seas, kes tulevikus soovivad külastajatele tutvustada uue maja näitust, ka kümmekond seltsi liiget. Lisaks aitasid sõbrad muuseumikogude pakkimisel ja andmete sisestamisel, üritustel ning muuseumi ja seltsi info edastamisel.

Eesti Rahva Muuseumile sai toetust avaldada 2012. aastal neljas pangas avatud annetuskonto „Ehitame ERMi!“ kaudu. 2015. aastal suleti need kontod muuseumi ja seltsi ühisel otsusel ning kogunenud summa 3037 eurot ja 32 senti kanti ERMi arvele.

23. juunil süütasid Raadiil võidutulest Tartu linna jaanitule Naiskodukaitse Tartu ringkonna väärivad ja kaunid esindajad.

Foto: Alar Madisson

Ülevaated

Eesti kunstnike etnograafiliste jooniste albumid said täienduse

«Одежда народов Югры», 2015, «Поселения, постройки, средства передвижения, орудия труда народов Югры», 2015.
Väljaandja Автономное учреждение Ханты-Мансийского автономного округа – Югры Творческое объединение «Культура»

Möödunud aasta hakul üllitas Handi-Mansi autonoomse ringkonna – Jugra loomeühendus „Kultuur“ kaks trükist, mille kaante vahele on koondatud eesti kunstnike etnograafilised joonised. Äsjailmunud «Одежда народов Югры» („Jugra rahvaste rõivad“) ja «Поселения, постройки, средства передвижения, орудия труда народов Югры» („Jugra rahvaste asulad, ehitised, transpordivahendid ja tööriistad“) on järjekorras neljas ja viies album, mille aluseks on Eesti Rahva Muuseumi egiidi all 1980. aastatel toimunud handi-mansi etnograafiliste välitööde materjalid.

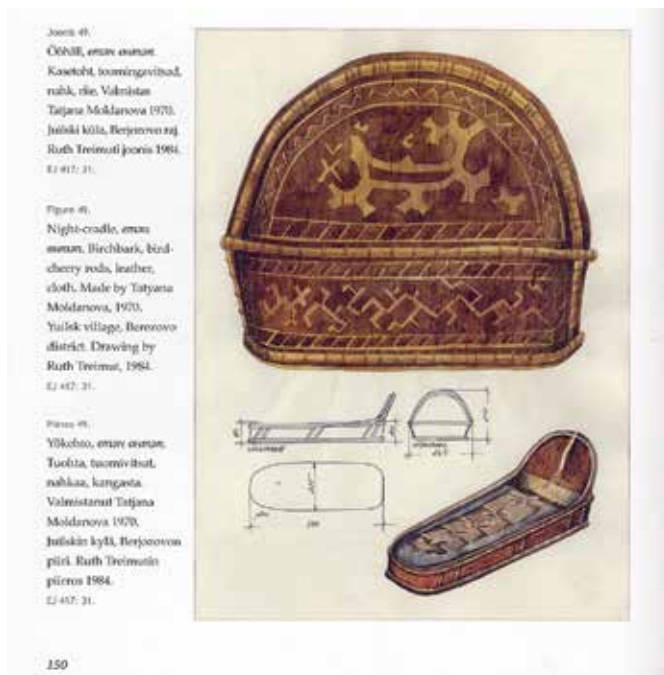

Veel varem nägid ilmavalgust ekspeditsioonide juhi Edgar Saare koostatud raamatud põhjahantide rahvarõivastest (2008) ja kodusest tarbevarast (2012b) ning handi uurija Tatjana Moldanova koostatud album obiugrilaste (handi, mansi) kodusest tarbevarast (*Utvär* 2012). Vaatamata mõningale temaatilisele ja ainelisele sarnasusele, on

tegemist albumitega, mis erinevad nii pildiliselt kui ka sisuliselt. Edgar Saare käsitluste keskmes olid põhjahantide rõivad ja kodune tarbevara ning tema koostatud väljaannete näol on tegemist jooniste- ja fotoalbumitega, milles on kasutatud 1974.–1989. ja 1996. aasta ekspeditsioonide materjale ERMi kogust.

Handi-mansi kolleegid aga käsitlevad neidsamu teemasid laiemalt, seades endale eesmärgiks teha nähtavaks obiugri rahvaste (handid, mansid, metsaneenetid, komid) esemelise kultuuriga seotud aineestik. Venekeelsed albumid tuginevad eesti kunstnike joonistele aastatest 1983–1987, mida säilitatakse Handi-Mansi autonoomse ringkonna Jugra kultuuriametis juures tegutseva loomeühenduse „Kultuur“ (endine Handi-Mansi Ringkonna Rahvaloomingu ja Kultuuritöö Metoodikakeskus, Ханты-Мансийский окружной научно-методический центр народного творчества и культурно-просветительной работы) arhiivis. Need on originaaljoonised, mis anti asutusele üle ERMi ja metoodikakeskuse vaheliste koostöölepingute raames toimunud ekspeditsioonide tulemusena. Hantõ-Mansiiski arhiivis on eesti kunstnike materjalid koondatud 19 Jugra etnograafia albumisse (Lebedeva 2012: 227).

Hantõ-Mansiiskis ilmunud Jugra etnograafia sarja esimese albumisse (*Utvär* 2012) on koondatud 204 koduse tarbevara joonist. Koduse tarbevara all mõeldakse etnograafias esemeid, mis on seotud inimeste igapäevaste toimingutega ning nende klassifitseerimiseks kasutatakse erinevaid viise. Üldjuhul on esemete jaotus tinglik ning lähtub tavaliselt nende otstarbest, mis aga ei pruugi iga kord olla üks ja sama. Esemete liikidesse jaotamise tinglikkusest kirjutab handi esemelise kultuuri uurija Nadežda Lukina, kes toob näitena lastehälli, mida võib nimetada nii tarbevaraks kui ka minielamuks, ning seljas kantava kasetohust nõu, mida saab liigitada nii anumate kui ka transpordivahendite hulka, kui seda kasutatakse millegi kaugemasse kohta viimiseks. Eri liikidesse jaotab ta samuti noa ja selle tupe, liigitades esimese tööriistade ning teise anumate hulka. Ka otstarbe poolest sarnaseid esemeid

Joonis 1. Saar 2012b:150

Joonis 2. Utvar 2012: 85

võib eristada üksteisest nii vormi, materjali kui ka teiste näitajate poolest. (Lukina 1985)

Tuginedes Lukina monograafiale, on hantide ja manside kodumajandusega seotud esemete joonised albumis jaotatud viieks: anumad; hällid ja laste mänguasjad; söögiga, söögitegemise ja säilitamisega seotud esemed; õmblustarvikud ning kodusisustus. Albumi sissejuhatuses teeb põgusa ülevaate jooniste tekkeloost ja trükise struktuurist Tatjana Moldanova, kes toob esile eri rahvaste juures ja erinevates piirkondades kasutatavate esemete sarnasused ja omapärad. Lisaks esemete kirjeldustele leiab albumist kaks artiklit, mis käsitlevad handi-mansi ekspeditsioonide ajalugu – ekspeditsioonide juhi Edgar Saare ülevaade välitöödest ja nendel osalejatest (Saar 2012a) ning Anna Lebedeva tagasivaade 1980. aastate sündmustele metoodikakeskuse arhiivi materjalide põhjal (Lebedeva 2012).

Obiugrilaste rahvarõivaste albumis on 411 joonist, mis on jaotatud kuude rühma: alusriided (eraldi meeste ja naiste omad); ülerõivad (meeste ja naiste); jalatsid; peakatted; ehted ning vööd; jalatsite paelad ja kindad. Nii nagu esimesegi albumi puhul, teeb eesti kunstnike jooniste põhjal ülevaate rahvarõivaste osadest albumi koostaja Tatjana Moldanova. Obiugrilaste rahvarõivaste eripärana toob ta välja selle, et hooajalised, pidulikud ja rituaalsed rõivad üksteisest lõike poolest ei erine, samuti on üsna sarnased nii meeste-, naiste- kui ka lasteriided, mis teeb rõivaesemete klassifitseerimise raskeks. Põhjarahvaste rõivad ei olnud selgelt jaotatud ka aastaajaliselt, näiteks suvel külma ilmaga võidi kanda talveriideid ning talvel töötada särgi väel. Esimesena hakkasid sügisel talveriideid kandma lapsed, kuid samas võisid nad veel esimeste lumedega paljajalu väljas olla (Lukina 1985).

Pidu- ja argipäevariidid ning meeste- ja naisteriided erinevad üksteisest kaunistuste poolest. Obiugrilaste rahvarõivaste kaunistamise traditsioonidest, sh rõivaste tegemisel kasutatud materjalidest, erinevatest nahkadest, ornamenteerimise võtetest ja ka kohalikest eripäradest, saab hea ülevaate Natalja Fjodorova artiklist. Muuhulgas

saab sealt lugeda, et põhjarahvad ei visanud maha ühtki looma ega linnu osa – see pidi jahimehele halba õnne tooma –, ning rõivaesemete valmistamisel kasutati ära nii looma kõrvad, saba kui ka jalad. (Fjodorova 2015) Rahvarõivaalbum on kolmest albumist kõige mahukam ning toob esile nii obiugrilaste rahvarõivatüüpide näilise sarnasuse kui ka materjalide ja ornamentide kirevuse.

Kolmas album sisaldab 214 joonist, mis on seotud obiugrilaste põliste elatusaladega. Joonised on jaotatud viide rühma: asulad ja ehitised; transpordivahendid; jahinduse, kalastuse ja põhjapõdrakasvatusega seotud esemed ning tööriistad looduslike materjalide töötlemiseks. Eraldi rühma on koondatud üheksa eriotstarbelist üksikeset (puulabidas, kaelkoogud, seedrikäbi töötlemise vahend, lumekloppimise pulgad jne). Albumi koostaja Tatjana Moldanova sõnul olid viimased omal ajal erinevatel põhjustel koduse tarbevara albumist välja jäetud. Tema kirjutatud sissejuhatuses saab hea taustainfo nii obiugrilaste ehitiste kui ka nende traditsioonilise eluviisi kohta. Huvitava faktina võib tuua välja näiteks selle, et hantidel oli teada ligi 40 elamutüüpi. Elamuid koos interjööridega on jäädvustanud ka eesti kunstnikud, lisaks kõrvalhooneid, kultusaitu, hauaehitisi jmt.

Lisaks sissejuhatusetele leiab albumist Jeremei Aipini emotsionaalse tagasivaate eesti ja handi-mansi etnograafilise koostöö algusaastatele ning kohalikele inimestele, kes haarasid eestlaste ideest kinni ja aitasid oma tööga püstitada ausamba handi-mansi kultuurile. Endine Handi-Mansi Ringkonna Rahvaloomingu ja Kultuuritöö Metoodikakeskuse töötaja ning praegune tuntud kirjanik ja ühiskonnategelane Aipin mainib muuhulgas, et eestlaste huvi obiugrilaste kultuuri vastu aitas kaasa hantide ja manside eneseteadvuse kasvule, põlisrahvaste oma kultuuripärandi kogumisele ning Torum-Maa vabaõhumuuseumi asutamisele 1987. aastal (Aipin 2015).

Siiani on uuritavate osa koostööekspeditsioonide korraldamisel Eesti soome-ugri diskursuses jäänud varjule ning uurijad on oma artiklites piirdunud üldjuhul kaasvälitööliste nimetamise ja tänuavaldusega.

Teadlikult või mitte, aga muuseumitöötajad on kirjutanud vähe sellest, milles täpsemalt seisnes ning millistel tingimustel toimus ERMi koostöö kohalike soome-ugri muuseumide ning kultuuri- ja teaduskeskustega. Parimal juhul leiab sedalaadi infot välitööpäevikutest, mis tavaliselt ei olnud mõeldud publitseerimiseks. Üsna napisõnaline on koostöötingimustest rääkides ka Edgar Saar oma põhjahandi albumites, tuues esile selle, et joonised tehti kahes eksemplaris (üks läks ERMi, teine metoodikakeskuse) ning avaldades tänu välitöökaaslastele ja korraldajatele (Saar 2008: 10–11; 2012b: 8–9). Hantõ-Mansiiskis ilmunud albumis aga märgib ta muuhulgas, et nii eestlaste sõidukulud kui ka päevarahad maksis kohalik metoodikakeskus (Saar 2012a: 12). Veelgi enam, koostöölepingutes olid sätestatud eraldi tasud ekspeditsioonide juhtimise ning ka iga pildi eest, mis eraldati metoodikakeskusele (ERMi arhiiv). On hea, et Jugra etnograafia albumitest saab kuulda ka uuritavate häält, nende vaateid 30 aasta tagustele sündmustele ja nõukogudeaegse etnograafilise koostöö isärasustele. Jugra albumid on tehtud suure pieteeditundega, nendest aimub sügavat austust eesti kunstnike ja uurijate vastu. See on kummardus kohalikele inimestele, kes vastutasid välitööliste heaolu eest ja olid abiks pikkadel reisidel, ning kõigile põlisrahvaste esindajatele, kes ei peljanud näidata võõrastele oma argipäeva, teadmisi ja oskusi.

Allikad

ERMi arhiiv, lepingud muuseumidega 1986–1992; 615 (lepingud nr 215 – 28.02.86 ja 286 – 16.02.87).

Kirjandus

Aipin 2015 = Айпин, Еремей Данилович 2015. «Я памятник себе воздвиг нерукотворный...» (О памятнике материальной культуры ханты и манси). – *Поселения, постройки, средства передвижения, орудия труда народов Югры: альбом этнографических рисунков*, ред.-сост. Т. А. Молданова. Ханты-Мансийск: Принт-Класс, 15–18.

Fjodorova 2015 = Федорова, Наталья Николаевна 2015. Художественные осо-

бенности традиционной одежды обских угров. – *Одежда народов Югры: альбом этнографических рисунков*, ред.-сост. Т. А. Молданова. Ханты-Мансийск: Принт-Класс, 21–26.

Lebedeva 2012 = Лебедева, Анна 2012. В поисках эстонских экспедиций 1980-х годов. – *Утварь обских угров (ханты и манси): альбом этнографических рисунков*. Том 1, ред.-сост. Т. А. Молданова. Ханты-Мансийск: Принт-Класс, 227–230.

Lukina 1985 = Лукина, Надежда Васильевна 1985. *Формирование материальной культуры хантов (Восточная группа)*. Томск: Издательство Томского университета.

Odežda 2015 = *Одежда народов Югры: альбом этнографических рисунков*, ред.-сост. Т. А. Молданова, 2015. Ханты-Мансийск: Принт-Класс.

Poselenija 2015 = *Поселения, постройки, средства передвижения, орудия труда народов Югры: альбом этнографических рисунков*, ред.-сост. Т. А. Молданова, 2015. Ханты-Мансийск: Принт-Класс.

Saar, Edgar 2008. *Põhjahantide rahvarõivad 20. sajandi viimasel veerandil. Folk Costumes of the Northern Khanty in the Last Quarter of the 20th Century*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Saar 2012a = Саар, Эдгар 2012a. Обзор экспедиций эстонских художников в Ханты-Мансийский автономный округ в 1983–1987 годы. – *Утварь обских угров (ханты и манси): альбом этнографических рисунков*, ред.-сост. Т. А. Молданова. Ханты-Мансийск: Принт-Класс, 12–15.

Saar, Edgar 2012b. *Põhjahantide kodune tarbevara ja selle ornament 20. sajandi viimasel veerandil. Northern Khanty Household Utensils and their Ornamentation in the Last Quarter of the 20th Century. Pohjoishantien kotitalousesineet ja niiden koristekuviot 1900-luvun viimeisellä neljänneksellä. Suomalais-Ugrilaisen Seuran kansantieteellisiä julkaisuja 20. Suomalais-Ugrilainen Seura.*

Utvar 2012 = *Утварь обских угров (ханты и манси): альбом этнографических рисунков*. Том 1, ред.-сост. Т. А. Молданова, 2012. Ханты-Мансийск: Принт-Класс.

Svetlana Karm

In memoriam

Endla Jaagosild

6. oktoober 1925 – 3. juuli 2016

Sel aastal, kui sai teoks viie põlvkonna suur unistus – Eesti Rahva Muuseumi uus hoone, lahkus manalatele muuseumi pikaajaline töötaja, etnograaf Endla Jaagosild.

Endla Jaagosild (snd Lööke) sündis 6. oktoobril 1925 Tartus. Isa Karl töötas Tartus Eesti Panga osakonnas, ema Aliide oli kodune. Peres oli ka kaks aastat vanem vend Lembit. 1934. aastal kolis pere Paluperä, kus isal oli päritud väike talu. Oskusliku majandamisega võimaldasid vanemad korraliku koolihariduse mõlemale lapsele. Endla lõpetas 1944. aastal Otepää gümnaasiumi ja astus Tartu Riikliku Ülikooli matemaatika-loodusteaduskonda, mille vahetas 1946. aastal ajaloo-keeleteaduskonna vastu, spetsialiseerudes etnograafiale.

Lõpetanud 1951. aastal ülikooli, asus Endla Jaagosild tööle Eesti Rahva Muuseumisse, algul noorema ja alates 1968. aastast vanema teadusliku töötajana kuni 1980. aastani. Aastatel 1954–1957 õppis Endla as-

pirantuuris ENSV TA Ajaloo Instituudis ja NSVL TA Etnograafia Instituudis Moskvast.

Etnograafilist materjali läks Endla esimest korda koguma juba üliõpilasena 1949. aastal, viimased muuseumikogusse antud materjalid pärinevad 1978. aasta Viljandi-maa ekspeditsioonilt. Muuseumis töötamise ajal jõudis ta esemelist vanavara ja teatmateriaali kogudes läbi käia pea kogu Eesti nii jalgsi kui jalgrattaga. Noarootsi välitöödel tuli puuduva sõiduoskuse tõttu ratastel esialgu küll 25 km käekõrval lükata, aga ekspeditsiooni lõpuks oli rattasõit selge. ERMis töötatud aastate jooksul andis ta muuseumikogusse sadu esemeid, fotosid ning hulgaliselt teatmemateriaali, koostas kümme küsimustikku muuseumi kirjasaatjatele. Kogutud materjali põhjal avaldas Endla muuseumi aastaraamatutes hulga artikleid talurahva toidukultuurist ja põllutöödest. Pensionipõlves avaldas ta neil teemadel lugusid ajakirjas Maakodu.

Endla Jaagosild oli osaline mitmetes tollase Etnograafiamuuseumi suurprojektides. Ta oli albumi „Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult“ (1957) ja Balti etnograafilise atlase maaharimise köite (*Историко-этнографический атлас Прибалтики. Земледелие*) (1985) kaasautor. 1970. aastatel osales Endla teadusliku juhendaja ja režissöörina ka etnograafiliste filmide tegemises. Need käsitlesid tema lemmikvaldkonda – põlluharimist, täpsemalt rukkilõikust, rehepeksu jm töövõtteid.

Muuseumis töötatud aastate jooksul koostas ta arvukalt näitusi. Värske muuseumitöötajana lõi Endla kaasa 1953. aasta lõpul avatud näituse „Eesti rahvakunst 19. sajandil“ koostamisel. Neli aastakümnet hiljem, juba pensionil olles, aitas ta noorematel kolleegidel kokku panna ERMi näitusemaja püsinäituse põllunduse osa.

Kolleegid jäävad Endlat mäletama kui rõõmsameelset hea huumorisoonega abivalmis inimest, kellel oli imetusväärne oskus eristada olulist mitteolulisest.

Eesti Rahva Muuseum